

~~2073~~

Handwritten signature

ԳԱՐԱԸ ԳԱՐԱԳԱՅԸ

Handwritten signature

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՔԸ

891.99

7-29

Ի ԼՈՅՍ ԸՆԾԱՅԵԱՑ ԳՐԱԳԱՃԱՌՈՒՆՈՅՆ

Ի ՏԵՐ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆԻ ԵՒ ԸՆԿ՝

ՄՈՍԿՈՒՆ

Լազարեանց ճեմարանի Տպարանումը:

1864.

Handwritten initials

891.99
D-28

✓

ՅԵՌԻԳՎՈՄ Է 1967

1
A 5879

Ի Մ ԵՐԳԸ . . .

1054

Էն աղբիւ կ'իմ մայրենի աշխարհից,
 Սերտ բարեկամք անջատած են ինձանից.
 Թառամում կ'ես այս օտար երկրումը,
 Մենակ բըսած ծաղկի նըման դաշտումը,
 Կամաց կամաց տարիները ա՛ցնում են,
 Մեղ նորոգած դարուն, ամառ դարձնում են.
 Միայն իմ խեղճ կեանքը չունի ոչինչ նոր,
 Ինձ երեկը կըրկներվում է միշտ այսօր.
 Ասպարիզիս նեղ է ճանփան ու փրշտ,
 Խեղճութիւնքս համարում են ինձ ամեթ,
 Իմ վիճակին կարեկցութիւն մարդ չունի.
 «Գա, ասում են, իր կեանքումը դարդ չունի»,
 Ես դարդ ունիմ, դարդըս մեծ է ու պէսպէս,
 Բայց չեն տեսնում ձեր աչքերը կարճատես,
 Երբ ես մըտայ անհիւրընկալ այս աշխարհ,
 Քանի բոպէ բաղդը ժըպտաց ինձ պայծառ.

«Հա, ասացի, դարձել է իմ անիւր,
 Լըրացել է իմ վատ բաղդի չար թիւր»:
 Յանկարծ՝ փրչեց անտուժելի հիւսիսին,
 Թառամեցուց վարդ, մանուշակ մայիսին.
 Այսպէս չորցուց իմ նազելի հասակը,
 իմ անողորմ, անագորոյն վիճակը.
 Այս, մտեցիր օրհասական օր մահուան,
 Բերքու հետը սե հող ու նեղ գերեզման,
 Թող սառ լինի իմ նոր տանը յատակը,
 Ծանր քարէ վըրաս ծածկած վերմակը:

Բայց ա՛խ՝ երբ որ կանցնի ամիս ու տարի,
 Կրմամուտի գերեզմանը այն քարի,
 Հետքը անգամ չի մընալու իմ խաչին,
 իմ անունը, իմ յիշատակ — կը կորչին.
 Բայց կ'ուզէի թողնել այստեղ մի արձան,
 Որ դարէ դար մընար ամուր անկործան...
 Ես երգեցի երգ ոլորուն ու անուշ,
 իմ քընարի ձայնն էր մեղմիկ ու քընքուշ.
 Մի՛թէ այնքան անգութ կ'լինի Լեռա գետ,
 Որ անունըս անգամ կ'անէ նա անհետ: X

Լինապիշ, անձայն, խորհուրդ ճակատիդ,
 Պատանի՛ ո՛ւր ես մըտքով մոլորած,
 Ներկ ու վրձիններ ցիր ցան առաջիդ
 Վշեաց կըտաւք քու հանդէպ փրուած :

Շո՛ւռ տուր աչերըդ, նայէ՛ դէս ու դէն,
 Տէս քեզ ծաղրում է անմիտ ամբոխը
 Զարթի՛ր, սիրելի, այդ անուշ քընէն,
 Գոնէ մի անգամ հանէ՛ քու ոխը :

Բայց դու ներում ես նոցա վե՛հ հոգւով,
 Խուլ ես աշխարհի ունայն շըշուկին...
 Յանկարծ աչերըդ փայլեց սուրբ շնորքով,
 Հըսկայի սիրաբըդ թընդաց խիստ ուժգին :

Ետի՛ր վրձինդ, թաց արիւր ներկով,
 Շունչ տըւիր անշունչ կոպիտ կըտաւին,
 Երկնից խորհուրդը մեկնեցաւ քեզմով .
 Քեզ անկարելին անյայտ է բնաւին :

Սէր, ատելութիւն, հանձար, բարկութիւն
 Տըւիր պատկերին մատիդ շարժուածով,
 Ինչ որ չիյայտնեց ճարտարի լեզուն,
 Գու պարզ յայտնեցիր անձայն խօսուածով :

Ազնեց ամբոխը, վաղեց, յառաջեց
 Քու կենդանագիր պատկերի դիմաց,
 Ծնկաչոք զմուռս ու հալուէ խնկեց,
 Գոչեց մեծաձայն «դա է իմ Աստուած»:
 Բայց ա՛խ, քու անբուն ժամերու ճիգը
 Քանի մի արծաթ հազիւ զին զբրին.
 Ստեղծօղբդ դարձար քու խեղճ խրրճիթը,
 Ակեր շարեցին շուրջ քու պատկերին:

ՎԱՐԳԱՆ ՄԱՄԻՈՒՆԵԱՆԻ ԵՐԳԸ:

Հիմի էլ լըռենք, եղբարք, հիմի է՛լ,
 Երբ մեր թըշնամին իր սուրն է զըռել,
 Իր օրհասական սուրբ մեր կըրծին,
 Ականջ չի զընում մեր լաց ու կոծին,
 Ասացէ՛ք, եղբարք Հայեր, ի՞նչ անենք,
 Հիմի էլ լըռենք:

Հիմի էլ լըռենք, երբ մեր թըշնամին
 Գաւով, հրապուրբով տիրեց մեր երկրին,
 Ջընջեց աշխարբից Հայկայ անունը,
 Հիմքից կործանեց թորգոմայ տունը,
 Խըլեց մեղանից թագ և՛ խօսք և՛ զէնք:
 Հիմի էլ լըռենք:

Հիմի էլ լըռենք, երբ մեր թըշնամին
 Խըլեց մեր սուրբ — պաշտպան մեր անձին,
 Մըշակի ձիոքիցն էլ խօփը իրընց,
 Այդ սուր ու խօփից մեր շղթան կըռեց,
 Վայ մեզ, շղթայով կապած գերի ենք.
 Հիմի էլ լըռենք:

Հիմի էլ լըռենք, երբ մեր թըշնամին
 Մոսկալի զէնքը բըռնած մեր զըլխին,
 Կուլ տալ է տալիս արտասունք առատ,
 Ազէխարշ բողբոջ վարուց ապիրատ.
 Մեր գլուխը լալու Եփրատ ո՛ւր պըտոռենք,
 Հիմի էլ լըռենք:

Հիմի էլ լըռենք, երբ մեր թըշնամին
 Ախրը գոռոզութեամբ լցրած իր հօգին,
 Արդարութեան ձայնն հանած իր սրտից
 Արտաքսում է մեզ մեր բընիկ երկրից,
 Պանդո՛ւխտ, հալածեա՛լ, եղբարբ, ո՛ւր դիմենք.
 Հիմի էլ լըռենք:

Հիմի էլ լըռենք, երբ մեր թըշնամին,
 Անգոհ մեր բերած ծանր զոհերին,
 Խւր լիրբ, նըզոված ձեռքը կարկառեց,
 Ազգութեանս վերջին կապը պատառեց.
 Հայի կորուստը մօտ է, ի՞նչ անենք,
 Հիմի էլ լըռենք:

Հիմի էլ լըռենք, երբ մեր թըշնամին,
 Արհամարհելով մեր փառքն ազգային,
 Մեր Եկեղեցուն ձեռնամերձ եղաւ,
 Գայլազգեստ գառին մեզ գրուխ գրուաւ,
 Սուրբ խորան չունինք, արդ ո՞ւր աղօթենք,
 Հիմի էլ լըռենք:

Հիմի էլ լըռենք՝ մարդիկ ի՞նչ կ'ասեն,
 Երբ մեր տեղ քարինք, ապառաժք խօսեն,
 Չե՞ն ասիլ որ Հայք արժանի էին,
 Այդ ստորկական անարգ վիճակին.
 Մեր սուրբ քաջ նախնեաց գործերը գիտենք,
 Մինչև երբ լըռենք:

Թո՛ղ լըռէ մունջը, անդամալոյժը,
 Կամ՝ որոց քաղցր է թըշնամու լուծը,
 Բայց մենք, որ ունինք հոգի ու սիրտ քաջ,
 Ե՛կ անվախ ելնենք թըշնամու առաջ,
 Գոնէ մեր փառքը մահով յետ խըլնիք
 Աւ այնպէս լըռենք:

ՔԱԶ ՎԱՐԴԱՆ

ՄԱՄՐԿՈՆԵԱՆԻ

ՄԱՀԸ.

ԲԱՆԱՍՏԵԳԺՈՒԹԻՒՆ.

ՔԱՁ ՎԱՐԳԱՆ ՄԱՍԻՆՆԵՐԵՐ

ՄԱՅԸ.

—

ՆԱԽԵՐԳԱՆՔ.

1.

Ո՛վ լուսին լուսին, էլ քանի՞ էդ պէս
Գալկացած, տրժգոյն, տրխուր երեխս.
Այդ թըխպոտ ամպերն քեզ զարհուրեցրին,
Բոցոտ կայծակներն քեզ այլայլեցին.
Երկնից կամարի գեղը դու ես լոկ
Աստեղց մէջ չըկայ քեզ նման ոչ որ.
Մի՛թէ նախանձից թափել ես գոյնըդ,
Չէ՛, ուրիշ գաղանխք ունիս սրտումըդ,
Ասա՛ ինձ, լուսին, տաս՛ սրտարաց,
Ինչո՞ւ է, ինչո՞ւ դէմքըդ այլայլած.

Երբ մենք սև օրուան ունինք կարեկից,
 Ասում են, կէսն է պակասում մեր ցաւից.
 Թշուառին թշուառն է միշտ մխիթար,
 Որտեղ կրգտնիս դու քանց իս թշուառ.
 Քեզ պէս մըտատանջ, քեզ պէս անտերունջ,
 Սրտումս գաղտնիք, բայց լուռ, անմըտունջ
 Անցնում եմ օրերս, վա՛յ գլխուս տալով,
 Մարդկանց մէջ ուրախ, միայնակ լալով.
 Լալիս եմ, լալիս, արցունքս յորդոր
 Յօղում, վաղում են աչքիցս ամեն օր.
 Չեն, չեն պակասում հառաչանք ինձնից,
 Եւ այս սև օրուան շունիմ կարեկից.
 Ամեն շնչաւոր ունի մի ընկեր,
 Միմիայն ինձնից պիտի պակսի սէր.
 Եթէ դու էլ ես թշուառ ինձ նման,
 Իմ քաղցր խօսքը կ'լինի քեզ դարման.
 Սրտիդ խորհուրդը բաց ինձ անկասկած,
 Ինչո՞ւ է, ինչո՞ւ գէմբրդ այլայլած.

2.

Լուսինը զող զող ամպեր ճեղքելով,
 Ինձ պատասխանեց լալաղին ձայնով.
 «Լսէ՛, Մուսային պարկեշտ որդեգիր
 (Թէ գլխուս անցքին ես հետաքրքիր),

Հատ դար դէս ու դէն ունայն շրջելով,
 Քեզ միայն զբոսայ ըզգայուն հոգւով .
 Բայց մինչև այսօր չի զբոսայ ոչ որ,
 Որ իմ տիրութեան տանէր քիչ մի հոգ .
 Ոչ որ չը խլեց դարդը իմ սրտից,
 Հատ դար ինձ ոչ որ չեղաւ կարեկից .
 Հատ դար եմ պահել մայրագութ խնամով
 Օտարի գաղտնիս սրտիս մէջ . բայց ո՞վ
 Մի օր բարձրացուց աչքերը երկին
 Ու կարեկցարար հարցուց « ո՞վ լուսին,
 Ինչո՞ւ ես տըխուր, գունաթափ դիմօք,
 Ի՞նչ ցաւ է սրտումդ, ի՞նչ վիշտ, ի՞նչ մօրմօք »,
 Գո՛հ եմ, գո՛հ քեզնից, պարկեշտ բանաստեղծ,
 Ինձ սիփփեցին քու խօսքերն անկեղծ .
 Ինձ՝ որ համ աշխարհ կարծում է անբան,
 Միայն քեզ համար կ'ըացուի 'մ բերան,
 Քու անոյշ խօսքին և ես փոխարէն
 Կ'պատմեմ, ինչ որ անցաւ իմ գլխէն .
 Դու այն կ'պատմես բանիւ ներդաշնակ,
 Յետնորդ կը հիւսնն քեզ դափնեայ պըսակ .
 Թո՛ղ քեզ խուժանը ատէ, անարգէ,
 Նաև այդ անուան քու շուք ու փառք է .
 Ի՞նչ սէր ես խնդրում մարդկութեան ցեղից,
 Ե՞րբ վարդ է քաղուել տատասկոտ տեղից .

Սէրը նրմանից պէտք է պահանջել .

. . . . .

3.

ԼՈՒՍՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ.

Ի հոն են ծնել մեր հարքն առաջին.

Որք յետ Ադամայ զԱստուած օրհնեցին:

Ն-հ-դ-դ:

Գէհ, լսէ: Մի օր կապուտակ կամարն
 Ողջ ծածկել էին ասողեր անհամար,
 Ես էլ հարսի պէս նոցա մէջ փռուած,
 Հանդարտ գնում էի դէմքըս քօղ առած:
 Անցայ լողալով ծովը Պոնտոսի,
 Անցայ քերելով կատարք Կաւկասի.
 Տեսայ երեսս Գեղամայ ջրումը,
 Զովացայ փոքր ինչ ձկնոտ վանումը,
 Խոյս տալով անցայ շատ սարեր, դաշտեր,
 Ուր խոր լռութիւն, հանգիստ պատել էր.
 Անխոնջ մըշակը հողի վրայ պառկած,
 Զովութիւն խնդրում էր մարմնուն յոգնած,
 Եղն ու գրոսստը նոյնպէս վաստակած,
 Խաղաղ դաշտի մէջ էին տարածած.

Հայոց աշխարհիկ բերկրութեան տեղիք,
 Հայոց բընութիւն, ա՛խ, Հայ մանկըտիք,
 Գեղորէք, աւանք, դաշտք ու արտորայք,
 Քաղաքք մարդաշատք, շէ՛նք ու վանորայք,
 Ո՛ւր էք, ո՛ւր հիմի, ինչո՞ւ շուտ կորաք,
 Ո՞վ ձեզ կործանեց, ո՞ր ձեռք վայրագ.
 Այն գիշեր երնեկ էր Հայոց երկրին,
 Աստղերն էլ երկնից նորան փառք տուին.
 Ու ես անցնելով նորա վերայից,
 Ձեին կշտանում վերան նայելից:

4.

Ուղիղ չորս շարաթ այն օրից անցան,
 Կատարեցի ես դարձեալ մի նշան,
 Շտապով անցայ քաղաքներ, գեղեր,
 Լեռներ, ծովակներ ու շատ շատ տեղեր,
 Կարօտով մըտայ Հայաստան աշխարհ,
 Դարձեալ գիշեր էր. մըռայլ ու խաւար
 Տիրել էր Հայոց առատ դաշտերը.
 Բայց, ա՛խ, ո՛ւր էին հունձ ու արտերը,
 Ո՛ւր էր այն Հայոց անխոնջ գեղջուկը,
 Ո՛ւր էր հաստավիզ նորա գոմշուկը,
 Ո՛ւր էին խեղճի արօրն ու սամիք
 Կամ ո՛ւր մշակի պարտեզն ու այգիք:

Ս'և ծուխ էր պատել Հայոց երկնքին,
 Գեղեր, քաղաքներ տուած կըրակին,
 Անողորմ էրվում, տոչորվում էին,
 Բոցեղէն լեզուքն հասնում ամբերին,
 Դժոխք էր տեսիլն խեղճ Հայոց երկրին...
 Բայց քեզ ո՞վ նիւթեց այդ քան մեծ չարիք,
 Երկնացօղ պարտէզ, Հայոց աշխարհիկ,
 Նախանձ էր տիրել այդ մարդի սրտում.
 Թէ՛ օձ էր բնակել նորա չար հոգում.
 Այո՛, նախանձ էր, նախանձ դարևօր,
 Որ մարդուս սիրտը այրելով լողոր,
 Իսկ և իսկ սաստիկ, ահեղ ճայթմունքով
 Դուրս ցայտում, վազում է մեծ հոսանքով,
 Ինչպէս այն սարերն դրսից հանդարտիկ,
 Որոց վրայ հայվում չէ փափուկ ձընիկ,
 Յանկարծ կայծակներ ծընում են ծոցից,
 Քաղաքներ ամբողջ այրվում են բոցից.
 Այդպէս նախանձի սերմունք սըպրտած
 Յազկերտ արքայի սրտի մէջ, յանկարծ
 Հարիւր հարիւրով պտուղներ ծնուցին,
 Պրտուղք—արժանի գեհննի հընձին.

5.

Տեսայ Աւարայր սարսափած ահից,
 Անթիւ զօրք նորա տիրել էր Պարսից

Հայոց գնդիկն էլ համարձակ ու քաջ
 քրմ՝ ծիծաղ դէմքով կանգնած էր առաջ,
 Ծագեց արևը. կատարք շողչողուն
 երևան եկան Հայոց սարերուն,
 Անօսր ամպերը կարմիր, ծիրանի
 Գոյններով ներկած՝ զարդ էին երկնի.
 Աւետիս կարգաց նորեկ արևուն,
 Քաղցր տաղերով արտուտն արտերուն.
 Տղմուտը հնուունց անցյշ խոխոչով
 Քերում էր ափերն փռուած վարդերով.
 Հանդէս էր բնութեան. միմիայն մարդը
 Այնօր չէր կազմում բնութեան զարդը.
 Ուրիշ մըտածմունք էր նորա հոգում,
 Չար ոխ, չար նախանձ ու ատելութիւն.
 Ճակատ ճակատի կանգնած անվահեր,
 Հայոց քաջորայք, Պարսից կտրիճներ,
 Պատրաստ են շափել ուժերը բազկին
 Արեամբ կշտացնել ծայրը նիզակին.
 Սանձակոժ ձիանք, անձոռնի փրղեր
 Հողն էին փորում ոտով անհամբեր...
 Յանկարծ բանակից դուրս եկաւ ՎԱՐԳԵՆ
 Ու ահեղ զօրքին տուեց նա նշան.

ՕՏԱՐՈՒՀԻ ԵՒ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ :

Օտարուհին ինձ ասաց «Տէ՛ր ես լալիս, արցունքը
 Հեղեղի պէս ինչո՞ւ են ուռազում քու աչքունքը,
 Քու տրտմութեան ճար ունիմ, կրտարատեմ քու դարդը,
 Թըշիս վերայ չե՞ս տեսնում փայլած շուշանն ու վարդը :

Զուր մի ջանար, սիրական, իմ դարդը չես փարատիլ,
 Հոգիս հոգսից, ցաւերից չես փրկիլ, չես ազատիլ,
 Թո՛ղ իմ աչքից հեղեղայ արտասուների աղբիւրը,
 Արտասուներն է լրւանում սրբտի խոր խոր ցաւերը :

Օտարուհին ինձ ասաց «տես հասել է գարունքը,
 Դաշտերի մեջ բացուել են հազարերանգ ծաղկունքը,
 Իջնենք դաշտը օդ քաշենք, ծաղկունք քաղէ՛ փունջ
 փրնջէ՛,
 Հայրենիքիդ կարօտն ա՛ռ, որ թախիժ քեզ չի տանջէ՛» :

Հայրենիքիս կարօտը ձեր դաշտերից չեմ առնիլ,
 Սառ հիւսիսում երկինքը Հայաստանի չեմ տեսնիլ,
 Ուր բիւր պատիկ ցոլուն են արեգակի շողերը,
 Կենսատու է անձրևը, մեղրածին են ցօղերը :

Օտարուհին ինձ ասաց «մոռացիր քու հայրենիք,
 Քու հայրենին այնտեղ է, ուր սիրում են քեզ մարդիկ.
 Տե՛ս արևին, նա պայծառ չէ՞ շողջողում հիւսիսում.
 Հայաստանը կորել է, խղճ՛ճ, դու ցընորք ես ուզում :

Առտընին կեանքում՝ ծընող բազմապուծ,
 Բանակի մէջը զօրաւար հրմուտ,
 Պարիսպ ամրակուռ հայրենեաց համար,
 Ամեն մի հայի յոյսն ու մըխիթար.
 Բայց իր թշնամեաց. . . ահեղ հալածիչք
 Դէմ ու դէմ կռուող, բայց ոչ նենգ պատրիչ.
 Քանի որ սասին թուր ունէր ձեռին,
 Վարդաններ նորա ահեղ թշնամին.
 Բայց երբ դրնէր նա գէնքն իր գեանին,
 Վարդանն էր նորա պաշտպան առաջին.
 . . . . .
 . . . . .
 . . . . .
 . . . . .

7.

Թընդաց սրտերը արի Հայերուն,
 Սանձերը թողած նըժոյգ ձիերուն,
 Աջ ձեռքին թըրեր, շախերին վահան,
 Քնձ քնձ վաղ տուին Պարսից յանդիման.
 Գրոհն էր ահեղ սըրօտ Հայերուն,
 Գետերի նըման թափեցին արիւն.
 Մահը անփախուստ էր նոցա աչքին,
 Խիստ թանգ ծախեցին մահերը Պարսկին.

Երկար շտակեց այն անշամ կուրը,
 Հատ շուտ քիչացաւ Հայերու թիւը,
 Մընացորդք քաջայ նախանձ բերելով,
 Ընկան կոտորած Պարսից թըրելով:
 Մընաց լոկ Աարդան իր բուռ քաջաց հետ,
 Նորա առաջ, ունդք Պարսից անհէթեթ:
 Չըսարսեց նորա վեհանձն հոգին,
 Տեսնելով անշուշտ վրտանդ առաջին,
 Սըրեց պեխերը, նայեց աջ ու ձախ,
 Բուռ քաջ' բուն ասաց դէմ՝ ծիծաղ:
 «Տըզերք, ահա մեզ մի կարճ ճանապարհ,
 «Որով այս երկրից կերթանք նոր աշխարհ,
 «Ուր մեր քաջ նախնիք կան մեզ անհամբեր
 «Փառաց պըսակով շատ ու շատ դարեր:
 «Տանք վերջին բալեն աշխա հին Հայոց,
 «Որ սընուց գըթով մեզ տըղայ տիոց:
 «Առանց հայրենեաց մեզ մութէ աշխարհ,
 «Հայաստան էր մեր միակ մըխիթար:
 «Կորաւ Հայ, ստանն, էլ ի՞նչ յոյս մընաց,
 «Մեր կենքն ի՞նչ է, թէ ոչ սուգ ու լաց:
 «Այո՛, տանն ունինք ծնողք, ընտանիք,
 «Թող կորչին, երբ որ կորաւ հայրենիք:
 «Գո՛նէ մեր յետնորդք կ'ասեն մեզ համար,
 «Արցունք թափելով աչքից անդադար,

«Երանի՜ էր ձեզ, ս՛վ որդիք յառաց,
 «Որ դուք շքտեսաք կորուստն հայրենաց.
 «Չեր կեանքն էր ազնիւ՝ ազնիւ մահ առիք,
 «Չեզմով կրպանծայ յաւէտ հայրենիք,
 «Չեր կեանքն կ'լինի յետնոց օրինակ,
 «Ինչպէս մեռնելը ձեզնեց սովրեցանք.
 «Ինչ որ ունեիք՝ Ազգին արիք զոհ,
 «Ազգն յաւիտեան կրմնայ ձեզ գոհ.
 «Քը՛ից յառնելիս, կամ քուն մըտնելիս
 «Միշտ ձեզ կը յիշենք մենք աղօթելիս.
 «Մեր անմեղ մանկանց տըխուր օրօրով
 «Չեր գլխու անցքը կը պատմենք երգով.
 «Չեր անկման տեղը կը օնասէր մարդիկ
 «Կը դարձնեն անշուշտ աղօթոյ տեղիք,
 «Չեր մարմինն ամեն մի Հայի համար
 «Կը դառնան մասունք որոց փրկարար.
 «Հանդէք, զիւցաղունք, հանդէք յաւիտեան,
 «Չեզ միշտ կը յիշէ ձեր մայր-Հայաստան» : X
 Ասաց ու լռեց : Երկու աշերից
 Ցօղացին արցունք ինչպէս ցօղ երկնից
 Ու ժգին ախ քաշեց անվեհեր սրտէն,
 Բայց այդ ախը չէր թշնամու ահէն .

8.

Բայց ինչո՞ւ լացեց այդ արի մարդը,
 Որին անծանօթ էր ահն ու դարդը .

Գուցէ՛ թէ յիշեց նա այդ բույէին
 Տանը անպաշտպան թողած ընտանին .
 Որ շուտով կ'ընկնին ձեռքը թշնամուն ,
 Այդ ազատ կեանքէն կ'երթան գերութիւն ,
 Չեռակապ , քաղցած ու հազար շարիք
 Անմեղ տանելով խեղճ Հայոց կնանիք ,
 Պարսից սիրոյն պիտի հարձք լինին ,
 Կամ կոյր հետևողք Ձրդաշտի կրօնին :
 Կ'անցնին սև օրեր , կ'անցնին և տարիք ,
 Այդ զեղջ կեանքումը կ'մոռանան շարիքն
 Իրանց հալածչաց , կրմոռանան Հային ,
 Որք նոցա սիրոյն այգբան ցաւ տարին .
 Այն թռչնուն նըման , որ և վանդակում ,
 Անտառէն զրկած՝ զըտաւ խնդութիւն ,
 Անոյշ երգերով , հօրերէն սովրած ,
 Ունկը փաղաքշեց իր շար թշնամեաց . . .
 Գուցէ՛ նա լացեց Հայի վիճակին ,
 Անկումը գահին , կորուստը թագին ,
 Որ հազար ու բիւր կրելով ցաւեր ,
 Անկործան պահեց նոցա շատ դարեր .
 Ինչո՞ . . . . որ մի օր յիմարի կամբից
 Անդա՞րձ զրկուի հօրական փառքից .
 Ա՜խ , դառն էր նորա հսկայի սրտին
 Տեսնել յաղթանակ Պարսից ռսերիմ ,

Կարծիք կայ, որ հոգին ունի մի դարձնի զօրութիւն իւր ասպարայ վիճակը նախազգալու:

Ո՛ր սե պատկերներ՝ սե քօղի նրման
 Վրրդոված մըտքին եկան յանդիման.
 Տեսաւ Հայաստան ոտնակոխ արած,
 Քաղաքք մարդաշատ խապառ աւերած.
 Երբեմն բնակիչք տէր շատ ազգերի,
 Այժմ՝ կրօնամոլ Պարսկին են գերի.
 Փակած են դրոններն նոցա ժամերուն,
 Անդ էլ չի հնչում սրբոց ալելուն,
 Եւ նուիրական նոցա սուրբ տեղիք
 Ել չեն այցելում կրօնասէր մարդիկ.
 Այրուծին Հայոց, այն քաջ այրուծին—
 Ո՛չ Հային պաշտպան կ'լինի, այլ Պարսկին.
 Եւ գանձք լեռներուն, բերք առատ երկրին
 Ողջ պիտի լափէ անհաշտ թշնամին,
 Հայը անճարակ՝ կրմոռնայ ազգը,
 Կրօնն, և՛ լեզուն, և՛ հօրանց փառքը,
 Հայկ, Արամ, Տիգրան և այլ զիւցազուներ
 Կ'երևին նոցա պատիր շաղփաղփուներ.
 Եւ կամ՝ լըսելով մեծ գործք Ներսիսին՝
 Գուցէ՛ զաւակուներ նոցա կասկածին.

Հըրաչեայ, Զարմայր և Ղահազն արին
Երբէք չնն անցնիլ նոցա մըտքերին:

10.

Նա լուռ էր. բայց այդ լռութիւն խորին
Նըման էր անհուն ու անգորր ծովին,
Որ մեղմ ծրիալով, նաւաստեաց սրտում
Յաջողակ ճանփու յոյսեր է ծընում:
Բայց վայ է խեղճիկ անխորձ նաւորաց,
Թէ հասու չեղան նորա պատրանաց,
Կըվերցնէ ալիք մինչի ամպերը,
Խաղալիկ կ'լինին նորան նուերը,
Կուլ կ'երթան անցագ, փրփրած ծովին,
Ո՞վ դէմ կը կենայ կատաղած հովին...
«Քաջեր, ասաց նա, ինչո՞ւ էք տըխուր,
«Յոգնած է ձեռներդ, թըրե՛րրդ չնն սուր,
«Նո՞ր է մեզ համար նիզակ խաղացնել,
«Հայոց թշնամու կեանքը կարճացնել.
«Սարսեցա՞ք Պարսկի անթիւ զօրքերից, —
«Մի Հայը քաջ է նոցա հարիւրից.
«Յիշեցէ՛ք Հայկին, որ բուռ քաջերով
«Դէմ կեցաւ Բէլին, հողին անխըռով
«Զարգեց, կորձանեց. մընացօրդք ցըրիւ
«Եղան Հայերից, ինչպէս չոր խըռիւ:

«Մահից վախեցար. ասօթ է Հային
 «Իր ազատ կեանքը փոխել ըստրկին.
 «Մահ, մահ, եկ շուտով, սևցուր իմ կեանքը,
 «Ինչպէս սևացաւ Հայերու փառքը.
 «Գէ՛հ, վերջին անգամ հօրանց տաղերով
 «Կոուենք ու մեռնինք Պարսից թրերով»:

ՋԻՆՈՒՍԻՆԵՐԸ ԵՐԳՈՒՄ ԵՆ.

Օ ինուօր էի Հայոց ազգին մըտերիմ,
 Երբ Հայաստան քարքանդ արեց թըշնամին.
 Պինդ պինդ ցաւեց սիրտը արի Հայերուն,
 Այն օր նոքա թափել տուին զետ արիւն.
 Շատ շատ քաջեր ընկան ասդից ու անդից,
 Ես էլ ընկայ թշնամիի սուր նետից.
 Իմ մարմինը դաշտի միջին է ընկած,
 Քրիստոնէի սուրբ օրէնքով չէ՛ թաղած.
 Գուն մի՛ մնար աչքդ արցունք օրն ՚ի բուն
 Աիրականիդ, իմ սիրական, մըտի՛ր քուն,
 Առտուն կուգայ շարագուշակ գուժկանը,
 Սուգ, ողբ, կըսկիծ նա կընիւթէ իմ տանը.
 Երբ որ լըսես վաղաժամիկ իմ մահը.
 Ա՛ն երկու թի ու երկաթէ սուր բահը,
 Ա՛ն քու հետը մի ըսպիտակ մեծ պատան,
 Փօրէ խօրին ինձի համար գերեզման.

Գերեզմանիս վըրայ բըսնի վարդենին,
 Վարդը բացուի, աչքը գրաւէ ամենին,
 Սոխակին էլ թո՛ղ գըրաւէ նա հոգին,
 Քաղցր տաղեր թո՛ղ ներշնչէ սոխակին,
 Թո՛ղ սոխակը անցքըս պատմէ ամենուն,
 Թո՛ղ լըսողը ողորմիս տայ իմ հոգուն:

ՎԱՐԳԱՆԻ ԵՐԳԸ:

Հիմի է՞լ լըռենք, եղբարք, հիմի է՞լ,
 Երբ մեր թըշնամին իր սուրն է դըրել,
 Իր օրհասական սուրը մեր կըրծին,
 Ականջ չի դընում մեր լաց ու կոծին,
 Ասացէք, եղբարք Հայեր, ի՞նչ անենք,
 Հիմի է՞լ լըռենք:

Հիմի է՞լ լըռենք, երբ մեր թըշնամին
 Գաւով, հրապուրքով տիրեց մեր երկրին,
 Ջընջեց աշխարբից Հայկայ անունը,
 Հիւ՛քից կործանեց Թորգոմայ տունը,
 Խըլեց մեզանից թագ և՛ խօսք և՛ զէնք,
 Հիմի է՞լ լըռենք:

Հիմի է՞լ լըռենք, երբ մեր թըշնամին
 Խըլեց մեր սուրը — պաշտպան մեր անձին,

Մըշակի ձիւքիցն էլ խօիը խըւնց,
Այդ սուր ու խօիից մեր շղթան կըռնց,
Վայ մեզ, շղթայով կապած գերի ենք.

Հիմի էլ լըռենք:

Հիմի էլ լըռենք, երբ մեր թըշնամին
Սոսկալի զէնքը բըռնած մեր գըլխին,
Կուլ տալ է տալիս արտասունք առատ,
Ազէխարշ բողոք վարուց ապիրատ.
Մեր գլուխը լալու Եփրատ ո՞ւր պըտունք,

Հիմի էլ լըռենք:

Հիմի էլ լըռենք, երբ մեր թըշնամին
Լիրբ գոռոզութեամբ լցրած իր հողին,
Արդարութեան ձայնն հանած իր սրտից
Արտաքսում է մեզ մեր բընիկ երկրից,
Պանդուխտ, հալածեալ, եղբարք, ո՞ւր գիմենք.

Հիմի էլ լըռենք:

Հիմի էլ լըռենք, երբ մեր թըշնամին,
Անգոհ մեր բերած ծանր զոհերին,
Իւր լիրբ, նըղոված ձեռքը կարկառուց,
Ազգութեանս վերջին կապը պատառուց.
Հայի կորուստը մտտ է, ի՞նչ անենք,

*

Հիմի էլ լըռենք:

Հիմի էլ լըռենք, երբ մեր թըշնամին,
 Արհամարհելով մեր փառքն ազգային,
 Մեր Եկեղեցուն ձեռնամերձ եղաւ,
 Գայլազգեստ գառին մեզ գլուխ դրաւ,
 Սուրբ խորան չունինք, արդ ո՛ւր աղօթենք,
 Հիմի էլ լըռենք:

Հիմի էլ լըռենք՝ մարդիկ ի՛նչ կ'ասեն,
 երբ մեր տեղ քարինք, ապառաժք խօսեն,
 Չէ՛ն ասիլ, որ Հայք արժանի էին
 Այդ ստրկական անարգ վիճակին.
 Մեր սուրբ քաջ նախնեաց գործերը գիտենք,
 Մինչև երբ լըռենք:

Թո՛ղ լըռէ մունջը, անդամալոյծը,
 Կամ՝ որոց քաղցր է թըշնամու լուծը,
 Բայց մենք, որ ունինք հոգի ու սիրտ քաջ,
 Ե՛կ անվախ ելնենք թըշնամու առաջ,
 Գոնէ մեր փառքը մահով յետ խըլենք
 Ու այնպէս լըռենք:

Մօտ էր աշևք իր մօրը մըտին,
 Խիտ խիտ նետում էր ճաճանչն իր յետին,

Մուտ են, սուտ քո զըրոյցքը, Հայաստանը չէ կորած,
 Նա այնտեղ է, ուր Եփրատ ու Տիգրիսն են գրկուած,
 Ուր Երասխը մըրմունջով յուզած ջուրն է գըրբում,
 Ուր Մասիսի գազաթը ամպերից ցած է նայում,
 Ուր փայլում է արեգը իր կուսական շողերով,
 Ուր ջըրում է երկինքը երկիրն զով ցօղերով,
 Ուր որ չի կայ բորեաս, չիկայ շիմուն ու խորշակ.
 Օղը շունչ է հրեշտակի, ջուրը մեղր է անուշակ. . . . .
 Հայաստանը կայ. . . . աւաղ, խոպանացած, ամայի,
 Եւ կըծաղկի, երբ նորից ծրծէ քըռտինքը Հայի. . . . .
 Նորա ստինքը յամառ է, չի կերակրում օտարին,
 Օտարն խարուած ասում է «չիջաւ աստղը Հայերի»:
 Բայց ի՞նչ, դու չես հասկանալ իմ սրտամաշ դարդերը.
 Մի՛ ջանար. ինձ չեն սփոփել թըշիղ փայլուն վարդերը,
 Իմ տրտմութեան ցաւակից խանդաղակաթ գրկելով,
 Օտարուհին ինձ տըւաւ գաւաթը լի գինիով,
 Երկնակապոյտ աչերը անթարթ աչերիս յառած,
 Լաց ու ժրպիտ երեսին՝ նա մեղմ՝ ձէնով ինձ ասաց
 «Խըմէ՛ գինի, պտտանի, ՚ի յիշատակ այն երկրին,
 «Որ սրտամաշ կարօտով կոչում ես քու հայրենին,
 «Պարզէ՛ ազնիւ ճակատըդ, զըւարթացիր, ոգի առ,
 «Յուսակըսուր այդ գէմքով խըղճալի մի՛ ձևանար,
 «Չիւնաթաղ ու կիսամեռ դաշտըր գարնային շնչից
 «Չե՛ն ըսթափում և յառնում մահահանգոյն խոր քընից.

Տեսնողը կ'ասէր՝ այս անգամ արևն
 Տալիս էր երկրին իր վերջին բարև .
 Վերջինն էր, այո՛, բայց ո՛չ ամենուն,
 Վերջինն էր այն խեղճ, կրտսիճ Հայերուն .
 Կորա շողի հետ նոցա վեհ հոգին
 Պիտի սըլանար դէպ պայծառ երկին,
 Գարձեալ գրոհ տուին Հայր ու ժգին ու ժգին,
 Թնդացրին շարքերն թշնամեաց զօրքին,
 Ապշած մրնացին Պարսիկք տեղերը,
 Թովիչ կարծեցին Հայոց խեղճերը .
 Մեծ էր կոտորածն Հայոց քաջերուն,
 Յոց տուին Պարսից օյժը ձեռերուն,
 Աւարայր դարձաւ արեան ճապաղիք,
 Դաշար գեշերով լըցուցին Պարսիկք .
 Մարդ, փիղ, ձի, կառք զէնք մէկ մէկով էին,
 Ո՛վ կը խիզախէր գէմ կենալ Հային .
 Ինչպէս լեռ ալիք ծովին՝ անարգել
 Ուզում են քարէ եզերք խորտակել,
 Վազում են առաջ ահեղ գոռալով,
 Դրժոխքի վայել երգ յօրինելով,
 Ժէռուտ ափերին գալիս են հասնում,
 Խըփում են, ՚ի զո՛ւր, ու յետ են վազում .
 Այդպէս և Պարսից ճիգն էր ունայն,
 Երբ նոցա առաջ պինդ կանգնած էր Հայն .

Բայց չի կար արգելք խիզախ, քաջ Հային,
 Ո՛չ թուր, և ո՛չ նետ, ո՛չ շարք փրղերին,
 Նա որդեկորոցս առիւծի նրման
 Արգելք չէր տեսնում աչաց յանդիման.
 Բլրածև փրղեր գլորում էր գետնին,
 Մըժեղ էր թլուում նորան պրուծին,
 Այն քաջ պրուծին, որից որ Հելլեն
 Ծակամուտ եղաւ միմիայն ահէն:

12.

Օրն էր տարածամ. մարդիկք դադարած,
 Փողը հընչեցին՝ մարտին կատարած.
 Մութը տարածուեց. աստեղք ցոլացին.
 Երկնից ցօղն իջաւ արնալից գետնին.
 Մթնասէր թռչունք ձայներով խըռպոտ
 Գուշակում էին մարդկանց սուգ ու բոթ.
 Յետ դարձան Պարսիկք իրանց բանակը,
 Նորից նոր սըրել սուրն ու գանակը,
 Որ այգուց կանուխ, լոյսը չի ծագած
 Վըրայ յարձակուն Հայոց՝ կատաղած.
 Բայց այլ տեսարան էր Հայոց միջին,
 Վըղոված, տրխուր էր նոցա հոգին,
 Ոչինչ չէր լսվում, թէ ոչ սուգ ու լաց,
 Մեծ կորուստ արին, կորուստն էր անդարձ—

Վարդան չի դարձաւ դէպ իր քաջերուն .
 Ո՞վ գիտէ ո՞ւր էր նա այն իրիկուն ,
 Գերի՞ է տարել նորա թշնամին ,
 Թէ՞ մահ է ստացել նա դաշտի միջին —
 Ոչ որ չը գիտէ : Տըխուր ու տրտում
 Ամեն տեղ նորան են շայր պըտրտում ,
 Հողուց հանելով , վա՛յ գլխուն տալով ,
 Աչքերից աղի արտսունք թափելով :
 Աւարայր դաշտը տակն ու վր՛ւյ արին ,
 Աւա՛ղ , յայտ չեկաւ զիւցազն արին ,
 Պինդ պինդ ձայն տուին «Ո՞ւր ես , ո՞ւր Վարդան» .
 Արձագանքն կրկնեց Վարդա՛ն ու Վարդա՛ն :
 Որբերի աչքին քունը չի մօտում ,
 Քունը ի՛նչ սփոփանք , թէ դարդ կայ սրտում .
 Թէ լինի գիշերն մեղ քիչ մը իս՛ թար ,
 Առաւօտն , աւա՛ղ , կուլինի վառթար :
 Արթուն մընացին , չի մըտան բանակ ,
 Մինչև որ խօսեց երեք հետ խօսնակ :

13.

Հանկարծ լուսեցին ձիան տրտի հեռուանց ,
 «Այս ո՞վ է , տըղէ՛րք , ասին շայր միմիանց .
 Գիշերուայ ժամի՛ն ուզեց թշնամին ,
 Վրէժխնդիր լինել ցերեկուայ անցքին ,

Բայց չէ, վայ նոցա, վատթար տեսարան
 Ապշած աչքերուն եկաւ յանդիման.
 Չէր արթուն Հայոց անկոչ այցելուն
 Սարսած թշնամին տարածամ պահուն.
 Աւարդանն էր, որին յուսահատ, տրտում
 Որբացած Հայերն էին պըտրտում,
 Աւարդանն էր. . . բայց ինչ վիճակի հասած,
 Արինաթաթաւ, սրտին նետ ցրցուած,
 Աչքերը մըթնած, երեսը տփոյն,
 Աէրքիցը ծործոր կաթում էր արին.
 Երկու մանկլաւիկ բըռնած ձեռնից
 Կիսամահ քաջին իջուցին ձիւց,
 Բայց այն սուրբ աչերն, դէմքը հրաշալի
 Չէին կըրում յետք մահուն երկիւղի.
 Նորա թուլացած բազկից այն ժամին
 Չար մահ կըստանար նորա թշնամին,
 Թէ որ խիղախէ՞ր գալ նորա առաջ, —
 Այսպէս մօտ մահուն նա միշտ մընաց քաջ.
 «Տըղերք, ասաց նա ձայնով դողդոջուն,
 «Ուղացի ձեզ տալ իմ յետին ողջոյն,
 «Չեզ հետ գրկախառն, ձեզ համբոյր տալիս,
 «Հանդիստ աւանդել այս շունչը վերջին:
 «Ժամ է, ժամ թողնել աւեր Հայաստան,
 «Ուր քար չի մընաց պինդ քարի վըրան,

- «Մենք էլ հետևողք նախնեաց ասանդին,
 «Ստրուկ չենք լինիլ երբէք օտարին.
 «Աւել է մեր կեանքը կարճանայ սրբով,
 «Քանց հաշուի, մաշուի թշնամու լըծով,
 «(Իմ հինգ տարեկան հասակէս ի վեր
 «Այսպէս տալիս էր ծնողն իմ պատուէր)
 «Ցաւում է սիրտս, ոչ նևտի խոցից,
 «Ցաւում է, որ շուտ դնում եմ ձեզնից,
 «Որ չեմ կարենում ձեզ հետ միասին
 «Արեան դաշտի մէջ փչել իմ հողին.
 «Այ թէ դուք մենակ վըհատիք մահից,
 «Գողաք, սարսափիք վերահաս մահից,
 «Թուրն ու ասպարը մի կողմը գլորէք,
 «Պարսկին կամաւոր ձեզ գերել թողնէք.
 «Ա՛խ, քաջ խմացէք, ես, թէև թաղած,
 «Պիտի վեր կենամ հողից կատաղած,
 «Նորից նոր առնում ձեռքբա թուր ու տէգ
 «Ու ձեզ անողորմ խողխողեմ մէկ մէկ.
 «Անէծք եմ թողնում ես այն վատ Հային,
 «Որ ո՛չ ոխ, այլ սէր ցոյց տայ գոռ Պարսկին.
 «Այդ անհաշտ ոխը հիմկուց ցեղէ ցեղ
 «Պիտի տարածեն Հայքն ամեն տեղ.
 «Թո՛ղ կորչին ազգեր երկրի երեսից,
 «Հայը միշտ անհաշտ պիտ' մնայ Պարսից.

«Ստուերս երբէք չի մընալ անդորր,
 «Այս թշուառ դաշտում կը շրջի մոլոր,
 «Մինչև այն ժամը, ժամ օրհասական,
 «Երբ Պարսիկն կամ Հայն կլինի կործան
 «Արեան դաշտի մէջ՝ մորթելով իրար.
 «Լոկ այն ժամանակ կառնում ես դադար,
 «Գէհ, մնաք բարև, Տէր, ա՛ն իմ հոգին,
 «Կամ ազատ կեանք կամ մահ ազնիւ տուր
 Հային» :

Լըռեց, ու իսկոյն նետը մահաբեր
 Հանեց աներկիւղ կողից կարեւր,

14.

Ը՛ն ժամ մի որբիկ տարաբաղդ Հայերն
 Ապշած, զարհուրած մընացին տեղերն,
 Չիմացան՝ տ'սի՛ք է այս, թէ՛ անուրջ :
 Մեռած Գիւցազին խուռն կանգնած շուրջ՝
 Ո՛չ լալիս էին, ո՛չ սգալ կարում,
 Իրանց աչքերին չէին հաւատում :
 Ինչպէ՛ս հաւատան իրանց աչքերին,
 Երեկ չէ՞ր, ո՛ր պինդ կար հըսկայ կաղնին,
 Որ քանի դարեր հարուածը հողմին
 Ջեփիւռ էր կարծում փշած մեղմագին,
 Այսօր միջարեկ ու թաւալզը լոր
 Կար նոցա առաջ աչքերով մոլոր .

Տեսնում եմ Քաջին գետնին տարածած,
 Զբլտա ձեռները ցամքած, կարկամած,
 Կէսխոււփ աչքերը չունին առաջուան
 Ո՛չ բոցը, փայլը՝ ջուխտ աստեղջ նրման.
 Դէմքը գունաթափ, զիծքը անմեկին,
 Ո՛չ սիսի նշան, ոչ սիրոյ—ունին:
 Տեսած կամ մէկ օր, երբ բոցոտ շանթը
 Երկնուց ցած իջնէ մինչ խաղաղ դաշտը,
 Ահեղ որոտմամբ, փայլ արձակելով՝
 Արթուն հովիւին զարնէ, տայ գետնով.
 Անմեղ գառնուկներն որբիկ մընացած,
 Ապաստան չունին, անտէր են թողած.
 Ահից վազում են թուլիկ ոտերով,
 Հովուին սուգ կարգում տըխուր ձէներով.
 Ո՞վ է նոցա տէրն, ո՞վ խընամողը,
 (Որբերի սփոփիչն է լոկ սև հողը)
 Մահ, մահ խնդրեցին Հայերն միարան,
 Քաջից յետ չի կար էլ յոյս փրկութեան:

15.

Խուռն կան հայերը մի փոսի առաջ,
 Սրտից անդադար հանում են թառանչ,
 Գառն արտասունքն նոցա աչքերին
 Հոսում են առատ ամայի գետնին:

Գասը քահանայից զաշտումը չի կան,
 Որ սուր աղօթքով հողին հողը տան,
 Կնդրուկ ու զբմուռս նախնեաց աւանդով,
 Այդ անշուք թաղման չի խընկում ոչով.
 Լալական կանայք կուրծքին ծեծելով.
 Ողբի շնն շարժում դառն հեծելով.
 Լուսն հայերը, աչքերը պղտոր,
 Գէմքերը անշարժ. մըտքերը՝ ո՛ղոր.
 Հազիւ հազ նոցա շրթունքը դեղնած
 Շարժելով՝ տալիս են նըշան կենաց.
 Արդեօք աղօթք է, որ նոքա կարգում,
 Թէ՛ արեան վրիժու տալիս են երգում
 Իրանց Գիւցազի դիակի առաջ,
 Որին խոստացան մեռնել քաջաքաջ.
 Կարգէ կարգ, լըռիկ, մինը յետ միւսին
 Վերջին համբոյրը տուն Գիւցազին.
 Եւ երբ որ փայլեց առաջին շողը,
 Քաջին մարմինը կլէց սև հողը,

16.

Կորաւ Գիւցազը, կորաւ Հայաստան,
 Ջի հայոց միակ յոյսն էր քաջ Վարդան.
 Թշուառ հայ ազգին նորա վեհ սիրով
 Ել այնուհետև չըսիրեց ոչով.

Դարբ ետե ետե գնացին, անցան,
 Յիշատակ Քաջին իւրբը մոռացան,
 Հեշտութեան կենաց և դանձի մոլոր
 Ազնիւ նրպատակն մոռացան իսպառ .
 Իրանց սրբազան տեղիք պարծանաց
 Թողին, մատնեցին խուժադուժ ազգաց,
 Եւ հողը, զընած գնով սուրբ արեան
 Հարանց՝ արին չար թշնամիք կոխան .
 Մոռացան վըրէժն այն նուիրական,
 Որ աւանդել էր նոցա Քաջ Աարդան
 Եւ ատելութեան փոխանակ՝ Պարսկին
 Յոյց տուին միշտ սէր և յարգանք խորին .
 Ծըռեցին վիզերն Պարսից լըծի տակ,
 Դիւրութեամբ դարձան հըլու հըպատակ,
 Ախ, արդարացաւ տեսիլն Աարդանին,
 Որ նախատեսաւ անկումն ազգին :
 Հայը հետամուտ չէր ազնիւ մահուն,
 Որ յետնոց թողնէր պանծալի անուն .
 Աստակաց թիւը շատցաւ դարեդար,
 Զուտ ազնիւ հոգիք չերեցան իսպառ .
 Գործի եղևոսն դարձան օտարաց,
 Ոչ որ դարմանիչ չէր ազգին չարեաց . . . .
 Թող լուսմ, լուսմ, ազնիւ պատանի,
 Այս թըշուառ անցրէն միտքըս սասանի,

Քանի կը յիշեմ՝ սիրտըս խոցոտի,
 Ու ճըմլած հոգիս վրիժու բոցոտի:
 Մոլեկրօն Պարսը կայ մինչև այսօր,
 Ունի թագ ու զահ շքքեղ, փառաւոր
 Ունի նա լեզու ու անուն փառաց,
 Քաղաքք բարեշէն, տէր է շատ ազգաց,
 Իսկ Հայր . . . վայ նորա դառը օրերուն,
 Ի՞նչ ունի, բայց թէ լոկ և և թ անուն,
 Որը և յաճախ ինքը ամօթից
 Զըզուած մերժում է իրա վըպից:

17.

ՎԵՐՋԱՅՆ:

Ալընեց: Ամպերը եկան ծածկեցին
 Երկինքն, ու Աուսինն աչքէս խըլեցին.
 Մընացի մենակ՝ հոգիս վըրդոված,
 Չեռնեքրս ծոցիս, զլուխս քարշ արած,
 Եւ այնուհետեւ ամեն իրիկուն
 Մընում եմ լուսնի խաղաղ ծագելուն.
 Նորա տըխրամած դէմքը նայելիս՝
 Յիշում եմ թշուառ վեճակը ազգիս:
 Ա՛խ, ցոլա՛, փայլէ՛, տխրադէմ՝ լուսին,
 Գուցէ՛ քու փայլից փայլ տաս և Հայի՛:

«Երբ ծագում է արևը մըռայլը չի՞ հալածվում,
 «Մեռած բնութիւնն դէպի նոր կեանքը նա չի՞ վերածում.
 «Դէ՛հ, պատանի, քաջ եղիր, խըմէ՛ գինի, երգ երգէ՛,
 «Տէրն է որոց օգնական, նա քու ազգն էլ կըփրկէ»:

Հայկու Լեոնին մեռանանք, եղբարք,
 Թափ տանք մեղանից փոշին հընութեան,
 Վերածնենք մեր մէջ նոր կեանք ու նոր բարք,
 Կեցցէ շատ օրեր մանուկ-Հայաստան:

Կեցցէ շատ օրեր մանուկ-Հայաստան,
 'նա՛ որ դեռ միայն մեր սրտի խորքում
 Ունի իւր հիմքը. ո՛չ տուն, ո՛չ կայան
 Չունի տակաւին բուն Հայաստանում:

Եղբարք՝ բանը դեռ անշօշափելի
 Այժմուս մեր մըտքին՝ ցընորք չի կարծենք,
 Բանը կ'մարմնանայ ու տեսանելի
 Կրլինի շուտ, միայն մենք վստահ լինենք:

Մեր յոյսը միայն մեր վըրայ լինի,
 Չեն պէտք մեզ նըպաստ մեծատուններին,
 Ողորմութեամբ թո՛ղ մուրացիկն ապրի,
 Մուրացողն միշտ ստրուկ է օտարին:

Կեցցէ Հայաստան, որ երազական
 Կարծում են ձերերն. իրօք չէ՛ պղպէս

Պատմէ՛ շատերուն վարդանի մահը,
 Կամ՝ ի՞նչպէս կորաւ Հայ ազգի դահը,
 Կամ ի՞նչ վե՛հ սիրով սիրում էր վարդան
 Մայրենի հողը—աշխարհն Հայաստան:

Վ. Ե. Բ. Զ.

ՅՈՒՑԱԿ.

1. Իմ Երգը .
« Էնոացել և՛մ իմ մայրենի աշխարհից . . . 1
2. Նկարիչ .
« Եկնապիշ , անձայն , խորհուրդ . ճակատիդ . 5
3. Վարդան Մամիկոնեանի Երգը .
« Էիմի էլ լըռենք , Եղբարք , հիմիէլ . . . 6
4. Օտարուհի և հայ երիտասարդ .
« Օտարուհին ինձ ասաց , հէր ես լալիս . . . 9
5. Մշակ ,
« Շլինքն արևառ , քրտինք երեսին , բեռը . 13
6. Իմ սոխակին .
« Սոխակ , ինչո՞ւ դադրեցար քու անուշ երգն . 16
7. Գանգատ .
« Էլալածում է ալլազգին ինձ իր բնիկ . . . 17
8. Արեղայ .
« Յուպը ձև ին , գլխին վեղար , տէրողորմեան . . 19
9. Աղասիի մօր Երգը .
« Զարթիր , մանուկ իմ նազելի , բճօց այդ . . . 22
10. Արաբսի արտասուները .
« Մայր Արաբսի փերով 24

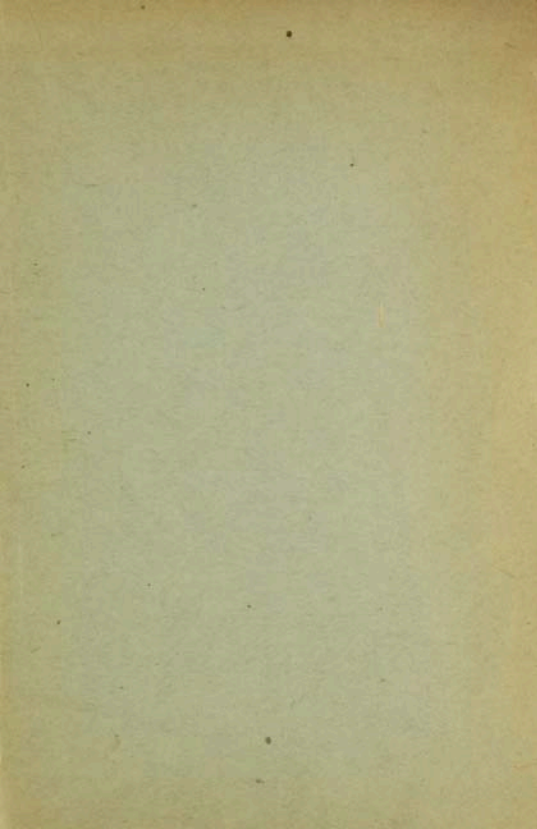
11. «Թէ իմ ալևոր հերքս սենային, ցո՛քս ինձ յետ» . 28
12. Դե Մրուս
«Այդ ինչ շփոթ, ինչ աղմուկ յուսակտուր» . 30
13. Քեօռօղլու
«Անկաջ արէք, թարիֆ անեմ քօռօղլուի» . 36
14. Բոնի պսակ.
«Լուսադէմին աղբիւրի մօտ գնացի 44
15. Երկու քոյր.
«Մեզնից շատ աւաջ կար մի թագաւոր» . . . 47
16. Վերջին դարուն.
«Գարունն է եկել նախշուն թևերով 50
17. «Սիրելիք, օգնութիւն հասէք» 51
18. Հայոց աղջիկ.
«Դու տեսել ես երկինքումը 53
19. Էգուց
«Ինձ մի տանջիլ, մի շարշարիլ, սիրական» . 54
20. «Վարդը բացուել ա ծաղկոցին» 55
21. Ոստիկ.
«Ո՛ւր ես առաջ գնում, խեղճ ոստիկ ծառին» . 57
22. Օրօրոցի երգ.
«Քուն եղիր, պալաս, աչքդ խուփ արա՛» . . . 58
23. ~~Հայոց գինի.~~
~~«Տաճակներ առնունք, եղբարք» . . . . . 59~~
24. Ուսանող.
«Երբ որ հողից մարդ դարձայ 60

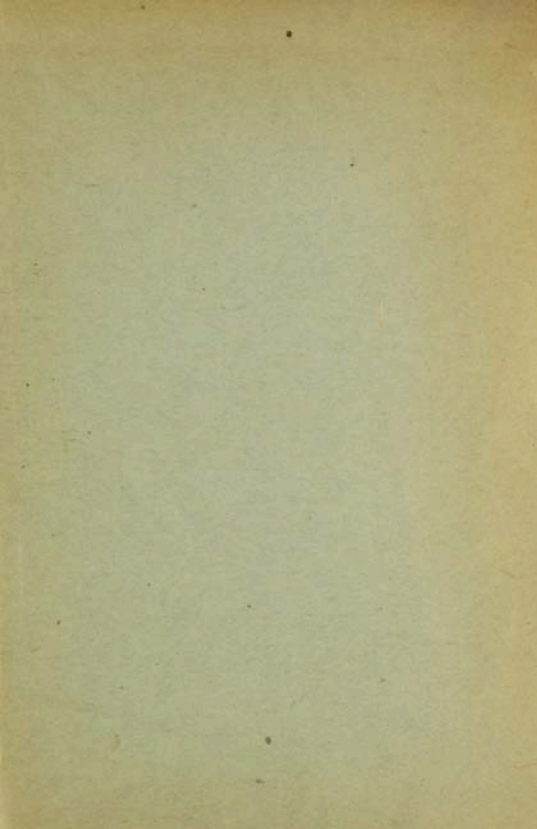
25. Ուսանողի կեանքը.
«Ուսանող ասածդ մի երջանիկ մարդ է . . . 62
26. Ունայնո թեան վրայ.
«Բնչ ես ջարդում անձրդ, էյ մարդ, ցաւերով. 64
27. Բաժակ փրկու թեան.
«Ահա մթնեց արեմուտքը Հրէաստանի . . . 65
28. Աստուածածնի պատկերը.
Ինչո՞ւ լալաղին աչքով նշխած է 67
29. Քահանայ.
«Այն ո՞վ է կանգնած ամբիոնի վրայ 68
30. Տապանագիր.
«Հազար երանի քեղ, մանուկ ամբի՞ծ. . . . 70
31. Խրատ հայ հեղինակին.
«Գեո չի գրած առաջ դու լաւ միտք արա . . . 71
32. Մայրաքաղաքում կրթած հայ աղջիկ
«Շուշան շուտով դէմքդ յածկէ 73
33. Մայրաքաղաքում կրթած հայ երիտասարդ
«Տեղը եկաւ Հայ է նա, տեղը եկաւ՝ այլազգի . 76
34. Անվնաս մարդ.
«Հետէւելով միշտ օրինաց աշխարհի 77
35. Աղէն տանն է.
«Չարմանք բան է, հէնց գիդենաս 80
36. Թիֆլիզի քէֆ.
«Թէ սիրումիս թամաշա 82

37. Օրօրք Հայաստանի.
«Քընէ քընէ՛. իմ հայրենիք. 84
38. Հայ և հայութիւն.
«Ո՞վ է հայը, մի՞թէ նա է, որ խօսում է . . . 88
39. Գանդատ բաղդէն.
«Ե՛յ իմ շար բաղդ, քեզ ի՞նչ ասեմ. 91
40. Փափ և Շահգահա.
«Փռանգի փափը ի՛նչա փողօր է 94
41. Մութացիկ կին.
«Յուրտ է օրը, ձիւն է գալիս սև ամպերէն . . . 95
42. Քաջ վարդան Մամիկոնեանի մահը.
«Ո՞վ լուսին, լուսին, էլ քանի՞ այդպէս. 99

+

Մեր հայրենին զեռ չէ շուտական,
Քանի որ ունի քաջ որդիք մեզ պէս:

Բաւ է. օտարին շատ ծառայեցինք,
Սորրկի վիճակն չէ՛ յաւերժական,
Ազատութեան գինն մենք քան սերտեցինք,
Էլ չենք հաւատալ օտարի խոստման:

Օտարի շահը թոյն է մահարեր,
Աչք է կուրացնում, միտք է պղղտորում,
Գերի է դարձնում մարդ ազատասէր,
Ոսկի շղթայով ձեռք ոտք է կապում:

Արիչընմ շղթաս, կ'երթամ Հայաստան,
Արգազնեմ նորա հողը անարատ,
Կ'ասեմ Վեկել եմ որդիդ շուտական,
Կ'րկիդ մէջ ինձ առ, մայր իմ հարազատ:

Չունիմ ես ոսկի, այլ ոսկու մտղան,
Ջրլոտ ձեռք ջուխտակ ու սիրտ անվնէհեր,
Չեռքումըս ունիմ բահ ու հըրացան,
Սըրտումըս ունիմ աղնիւ խորհուրդներ:

Քու հողն արգաւանդ, ես մըշակ արի,
Մենք հաշտ կու ապրինք շատ ու շատ տարի:
Ուրջուներէդ քեզ ոչինչ շահ չըկայ,
Թոյլ տուր, որ բըռնի հալածեմ նոցա:

Գու որդիք ունիս շորս միլլիոն ու կէս,
Թէ յանկարծ գաղթեն՝ նոցա տեղ ունենս,
Ստինքիդ կաթը խնայէ օտարին,
Գալու որդիքըդ քաղցած, ծարաւ են.....

Հարաւ, հիւսիսէն փոշի վերացաւ.....
Զայն, տրոփ, խօսք, շըշուկ զել զել լսուեցաւ....
Մասսայ ճակատէն մեզը հեռացաւ.....
Մանուկ—Հայաստանն ոտքի կայնեցաւ.....

ՄՇԱԿ :

Ըլինքը ար՛ւառ, քրտինք երեսին, բևուր Հալակած,
Լարիր Մըշեցին մայդանի միջին կանգ առաւ յոգնած.

Եռտացած ձեռքը երեսին տարաւ, քրտինքը սրբեց,
Բայց երբ որ աչքը շորս կուման գարձուց՝ ծանր ա՛խ
քաշեց.

Նկատ նա շքեղ մեծ մեծ դարբասների գոյնզգոյն ներկած
Պատշգամրի վրայգօզլալ Հայկանայք շար ՚ի շար նըստած,

Ղումաշ հովհարով մարմառ թըշերին, հով ու զով
տալիս,

Երբուր շորերը թնթն քամիէն քըրփոան գալիս,

Զուխտակ արտասունք ջուհարակի պէս աչքին ցոլացին.
 «Մըշակ, չիլի՞ թէ միտքըդ բերիր քու կարօտած եարին».
 Մըշակը լուռ էր, նա ինձ չիտրուեց ոչինչ պատասխան,
 Գարբասը թողած՝ աչերը դարձուց նա դէպի մայրան.
 Երկլուծ կառքի մէջ տեսաւ թէք ընկած մէկ նիհար
 արդայ,
 Չաշմակը աչքին, բերնին նարգիլէ՛ զինչ թուրքի աղա,
 Մըշակի շրթին անըշմարելի մէկ ժրպիտ խաղաց
 «Մըշակ՛ այդ ի՞նչ էր, որ սիրտդ խօսեց՝ ծաղր, թէ
 նախանձ».
 Մըշակը ինձի պատասխան չի տուեց, ասես թէ լալ էր
 Բայց հոգեբանը խեղճն կ'իմանար հոգին ի՞նչ հալն էր.
 Մայրանը թողած նա աչքը դարձուց լայն մեծ փողոցին
 Ոչոր չիմանալ թէ այն բողբոջին ի՞նչ խօսեց հոգին.
 Գունդ գունդ գալիս էր ձիով ու հետի սպառազէն
 լաշքեար.
 Ընթեր առած հարուր ու հաղար թմրեկահար, փողար.
 Յնձալիր երգով զօրքը տօնում էր իր յաղթութիւնը.
 Վայ քեզ խեղճ, ... քանզիլ էր քու ազգի տունը.
 Մըշակը լուռ մունջ մէկ դի քաշուեցաւ, դողդոջուն ու
 քով
 Իր ճանփան գընաց ծանրը տնքալով, կամաց երգելով.

Բահարն էկաւ՝ ծառը ծիլ ծիլ ծաղկեցաւ,
 Չիւնը փախաւ, երբ արևը ծագեցաւ,
 Երնեկ արևն կամ բահարը մեր Հային
 Խելք, միտք, նոր բարք, եա քի նոր վարք շնոր-
 հէին.

Հայ բաց աչքըդ, քու կորուստը մտիկ է,
 Չիմանաս որ տրին տարին զատիկ է,
 Եարփազանը, զումաշ շորը քու եարի
 Զանդուկներէդ շատ հաղարներ դուս տարին.

Ի՞նչ զարար որ՝ կընկադ փէշը կարծ ըլայ,
 Տափն աւելլու համար ասեմ՝ աւել կայ,
 Բան կ'ասէի քեզ անօսը շորի դէմ,
 Երբոր եարիդ բուդը չերևնար տակէն.

Քեզ ո՞վ ասաց, որ ուսումը հագուել է,
 Օխտն օտարի հետը գաղտուկ պագուել է,
 Թէ որ ատ էր՝ տայիր զաւակըդ Զուլօին,
 Նա քեզ մուֆթա կըհասցնէր քու մութաղին:

Աս ինչ տեսնամ — սէլավ կուգայ հիսիսէն.
 Հայ մարդ՝ թէզով ժողովէ քու փաս ու փուսէն,
 Ա՛ն գրլօխդ, քօչէ դէպի քու աշխարհ,
 Քանի օրէն ունրդ բունրդ չես ճաննար:

ԻՄ ՍՈՒՆԱԿԻՆՆԵՐ

Սոխակ՝ ինչո՞ւ դադրեցար քու անուշ երգն երգելից,
 Որ քանում էր արտասունք շատ իմ էրված աչերից .
 Միտըդ է երբ ծագում էր արշալոյսը գարնային,
 Քանի՞ դու միտս բերիր իմ ադարկան ցանկալին . . .
 Այն յիշատակն անոյշ էր, ինչպէս երազ վաղանցիկ,
 Որ գէթ վայրկեան թշուառին դարձնում էր նա երջանիկ .
 Համակ աշխարհ մոռացած, ունկս քու ձէնին յառած,
 Մըտքով թռչում էի ես իմ հայրենին կարօտած . . .
 Գիտեմ, դու էլ ես կարօտ մշտագարուն այն դրախտին,
 Երբ հեռու մեզ չիկայ քաղցր ժըպիտ մեր բազդին .
 Ո՞վ կուտայ ինձ թե՛ թռչնի, որ խոյանան սըլանան,
 Օղն ու ամպերը ճնդբնն ու տանին ինձ Հայաստան .
 Թէ նորա օդը շնչեմ, այն կենսատու սուրբ օդից —
 Գիտեմ, փրկուելու եմ անբուժելի իմ ցաւից . . .
 Գարունն անցաւ, ա՛խ սոխակ, խօսուն լեզուիդ կապ
դըրաւ,
 Ու խեղճ վարդի թերթիկի հետ շարականդ էլ տարաւ .
 Կրանամ դուռը վանդակիդ, աղաաւթիւն քեզ կուտամ,
 Բայց աղաչում եմ քեզի, թո՛խր դէպի Հայաստան .
 Վարդ ես ուզում՝ այնտեղ է, անամպ երկինք, մեզմ հո-
վեր,
 Ճաճանչափայլ արեգակ, կարկաչասահ առուներ :

Ես էլ քեզ պէս կարօտ եմ բնութեան պայծառ օրերին,
 Մէզ, մառախուղ, հեղձուկ օդն հալեց, մաշեց իմ հոգին.
 Փըշեց հողմը Հիւսիսին, փոշին երկինք բարձրացուց,
 Կտրի վրայից ագռաւը խռպոտ զաղան հնչեցուց.
 Ահա՛ Հիւսիսի սոխակն, ահա՛ Հիւսիսի այեր. . .
 Ի՞նչ էք կորցրել Հիւսիսումն, այ խելացնոր խեղճ Հայեր
 Ա՛խ, ես ատել եմ նորա կեանք ու վայելքը պատիր,
 Տուէք օգը իմ երկրին, դալար դաշտն ու վարդ կարմիր:

Գ Ա Ն Գ Ա Տ .

Ղարբրի սիրան է խոց, ջիգերն է վերեմ,
 Խըմած ջուրն է լեզի ու հացը հարամ:

(Կ—սնկ) Էրգ.

Հալածում է այլազգին ինձ իր բընիկ աշխարքէն,
 Հիւրասիրութեան պարտքը իսպառ հանել է մըտքէն.
 Ասում է «հէր ես ունայն երկրէ երկիր թափառում»,
 Մի՛թէ փոքրիկ խորշ չիկար քու հայրենի աշխարում»:
 Ասացի թէ՛ անօրէնն կողոպտեց մեր հայրենին,
 Հայաստանի մէջ փոքրիկ խորշ էլ չի մնաց Հային.
 Ասաց «եթէ մարդ չունի իր աշխարումն կայարան,
 Չէ՛ նա մարդու հաշուով, նորա կեանքն էլ է ունայն»:

3132
 41

Ասացի թէ՛ ես մահին շատ եմ կանչել, չի լըսում,
 Ասաց «դարձիր հայրենիդ, թէ դու մահից չես սար-
 սում:

Պանդխտութեան օրերըս անցնում եմ լաց արցունքով,
 Իմ հայ լինելուս համար մարդ չի տալիս ինձ բարով.
 Մատով վրաս նշանց են տալիս, վրաս թափում են
 բիւր կատակ,

Իրար հարցանում են «Հայը ինսան է, թէ՞ նապաստակ.
 Հայի երակների մէջ ջո՛ւր է վազում, թէ՞ արուն,
 Թուր տեսնելիս զինչ մահից սարսափած հէ՛ր է վա-
 զում:

Հայի բայրազի վրայ ի՞նչ էր գրած՝ իմացէ՛ք.

—Թշնամիին տեսնելիս արագ ու հեռու փախէ՛ք.—

Մէկն ասում է՝ «Կըռուի մէջ հայի ո՞ր տեղն է խոցած»

Ժպիտը բերնին միւսը—մէջքն է անշուշտ անկասկած—

Մէկն ասում է «Հայ ազգի ի՞նչ էր զէնքը սոսկալի»

—Ամա՛ն, կեանքըս խնայէ աղաղակելն խրդալի.—

«Բաս ասում են որ հայը օր մի եղել է խիստ քաջ»

—Նա հիմի էլ եզպէս է, միայն. . .իր կնկայ առաջ—

«Ասիումը հընումը հայը հըզօր էր յիշվում. . .»

—Ի՞նչ զարմանք, երբ կուրերին միականին է իշխում,—

Այսպէս կըճու խօսքերով ինձ բարևում են օտարք,

Զընդան բանդ է իմ համար պանտխտութեան լուս

աշխարք:

ԱՐԵՂԱՅ

Յուպը ձեռին, գլխին վեղար, տերողորմեան համբերով,
Սուրբ աթոռից դէպի մի գեղ գրնում էր նա շտապե-
լով,

Միջորէի հեղձուկ սոթը տեղի տըվեց մեղմ զովին,
Բայց հայր սուրբը անզգայ էր բնութեան անդին պար-
գեին.

Թող և թռչնոց երամակքը պար բոլորած երգէին,
Հաղարերանց դաշտի ծաղկունք բուրումն ՚ի վեր խնկէին,
Թող զևսիւսը զերթ հրեշտակի բերնէն ելած շունչ
Շնչեր,

Նորա սիրտը չէին գրաւիլ, նա բնութիւն սիրող չէր:

Ոլոր մոլոր ճանխայ բրնած դէպի մի գեղ մենաւոր,
Աշխարք էլ գար տակնուվայ՝ բնաւ փոյթը չէր մեր
սուրբ հօր.

Մէին տըւած մի տընակ կար՝ նա այնտեղ էր վըրազում,
Գուցէ բուրկէն, զով, գայլայլիկ էր անդ նորա սպա-
սում. . . .

Գնա՛, հայր սուրբ, ուր ձըգում է թափը բնութեան
քու հոգին,

Միայն Աստուած է սրտագէտ, մարդ չիմանալ քու
գաղանին.

6185

Հատ շատ՝ պիտի բամբասուիս զու՝ այդ քեզ համար
 չէ՛ նոր վիշտ,
 Մարդկան ազգը շարլեղու է, էր, և կ'լինի այդպէս միշտ՝

Հողե՛մ գլուխը բամբասողին, ճշմարտութիւնն բար-
 ւոք է.

Խոնարհեցո՛ ունկդ, հայր սուրբ, երկմըտութիւնս իմ
 մեկնէ՛.

Քեզ ո՞վ ստիպեց աշխարհ մոռնալ, ուրանալ տուն,
 ազգական,

Արհամարհել անմեղ վայելք, կեանքդ սեցնել յաւի-
 տեան.

Քու ամուլ մօր ուխտի զոհն ես—զոհ գովանի հըլու-
 թեան,

Թէ՞ զու կամաւդ խոստմունք արիւր — զոհ կարճամիտ
 մանկութեան.

Կրօնէն աւել չունենալով հըզօր պաշտպան աշխարքում—
 Արդեօք կեանքիս վիճոք ստիպեցին պատսպարուել քեզ
 վանքում,

Թէ՞ Սիկստոսի օրինակէն հրապուրելով քու հոգին,
 Գու կամեցար նոր ուղղութիւն, նոր կեանք շնորհել
 քու ազգին.

Թէ՞ (ա՛խ լեզուս կարկամվում է), էիր պղերդ պատանի,
 Եւ այրական հասակդ առած՝ չեղար մարդոց պիտանի,

Անուս, անինչ, անգործ մնալով ծափ ծիծաղի նըշաւակ,
Թըշուառ գլուխդ վայ կարդալով շատոնց նըման մը-
տար վանք.

Թէ՞ քու հոգին ծարաւի էր մի այլ աղբուրի ջըրին,
Որի ակը պահած գիտցար ետէն վանքի պատերին,
Ջուր եմասում, որ խըմեցին սուրբք՝ Եղիշէ ու Մովսէս,
Ղազար, Մամբրէ, Կորիւն և Գիւտ, նոցա հետ էլ
շատ Ներսէս:

Գըտա՞ր արդեօք որոնածդ, նըպատակիդ դու հասա՞ր,
Թէ՞ ոսկի ցնորք փարատեցան և դու ուխտիդ փոշմանցար
Գո՞հ ես վանքի սուրբ աղբերէն, երջանի՞կ է քու անձը,
Գերդաստանի հօր վիճակը չի շարժում քու նախանձը. .
Բայց երբ մենակ խըցիդ մէջը նըստած՝ մաշտոց ես
կարդում,

Հէր աչերդ գրքին յառած՝ միտքըտ հեռու է թռչում,
Ինչո՞ւ գիրքըդ վէր է ընկնում, մութ կոխում է աչերըդ,
Ինչո՞ւ յանկարծ պէծպէծի են տալիս դեղնած թըշե-
րըդ. . . .

Հայր սուրբ՝ ես քու աջին ղուրբան, թէ յոյսերէդ չես
խարուել,

Եւ աշխարքս ուրանալով՝ գրախտի շաւիղն ես գըտել,
Երբ դու մի օր հանդիսանաս հօրն երկնաւոր աթոռին,
Բարեխօս լեր վասն հոգւոյ քեզ այս խօսքերս մաղ-
թողին:

ԱՂԱՍԻՒ ՄՕՐ ԵՐԳԸ :

Օ, արթիր, մանուկ իմ նազելի, բաց այդ պայծառ ա-
չերը,
Թերթերունքէդ քունը թօթուէ, գիրկը հանգիր քու
մօրը,
Բաւ քեզ որքան բարի հրեշտակք հեքաթ ասին ե-
րազում,
Այժմ արի քեզ այն պատմեմ, ինչ պիտ' տեսնես աչ-
խարում:

Ձարթիր, որդեակ, քանի՞ քրնես,
Բաց աչերըդ այդ նախշուն,
Ուր որ մայրըդ իւր բաղդ, փառքը,
Կեանք ու արևն է տեսնում:

Գուն կրմեծանաս, բոց կը քաշես — չինար բոցիդ ես
դու որան,
Քեզ ուժ կուտան Մասսի քաջքը, որ դու լինիս քաջ
Վարդան,
Իմ մատներով մի ոսկեթել մեջքիդ զօղի եմ կարել,
Գօտիկըդ թուր կը կապեմ, այն էլ ինքս եմ սըրել:

Զարթիր, որդեակ, քանի՞ քրնես,
 Բայց աչերըդ այդ նախշուն,
 Ուր որ մայրըդ իւր բաղդ, փառքը,
 Կեանք ու արևն է տեսնում:

Մեր բակումը ձի է կայնած՝ քեզ է մընում անհամբեր,
 Զարթիր, որդեակ, քանի՞ քրնես, ա՛ն քու թուրը
 մահարեր,
 Քու հայ ազգը հեծեծում է, ձեռքը, ոտքը շղթայած,
 Քու եղբայրքը գերութեան մէջ... քա՛ջ, միայն դո՛ւ ես
 քրնած...

Զարթիր, որդեակ, քանի՞ քրնես,
 Բայց աչերդ այդ նախշուն,
 Ուր որ մայրըդ իւր բաղդ, փառքը
 Կեանք ու արևն է տեսնում:

Ձէ՛, իմ որդին շուտ կըզարթի, ձին կըհեծնէ սան-
 ձակո՞ծ,
 Հայի արցունքը կըսրբէ, կըղաղրացնէ լաց ու կո՞ծ.
 Հայ եղբայրներ, քիչ էլ կացէ՛ք, իմ Աղասին զար-
 թեցաւ,
 Գօտին կապեց, թուրը կախեց ու իր նըժոյց ձին նըս-
 տաւ:

ԱՐԱՒՍԻ ԱՐՏԱՍՈՒՆՔԸ :

Մայր Արաքսի օփերով
Քայլամուր զընում եմ,
Հին հին դարուց յիշատակ
Ալեաց մէջը պըտում եմ:

Իպց նոքա միշտ յեղյեղուկ
Պըղտոր ջրով եզերքին
Դարիւ դարիւ խիերով
Փախչում էին լալագին:

Արաքս՝ ինչո՞ւ ձրկանց հետ
Պար չես բռնում մանկական,
Դու դեռ ծովը չի հասած
Սըզաւոր ես ինձ նըման:

Ինչո՞ւ արցունք ցայտում են
Քու սէգ հըպարտ աչերից,
Ինչո՞ւ արագ փախչում ես
Այդ հարազատ օփերից:

Մի պըղտորիլ յատակըդ,
Հանդարտ հոսէ խայտալով:

Մանկութիւնը քու կարճ է,
 Շուտ կը հասնիս դէպի ծով:

Սարդի թըփեր թո՛ղ բըսնին
 Քու հիւրընկալ ասի մօտ,
 Սոխակները նոցա մէջ
 Երգեն մինչև առաւօտ:

Մշտադալար ուռիներ
 Սառ ծոցի մէջ քու ջրին
 Ակուն սստն ու տերև
 Թո՛ղ թաց անեն տապ օրին:

Լիերիդ մօտ երգելու
 Հովիւք թո՛ղ զան համարձակ,
 Գառն ու ուլը քու վըճիտ
 Զուրը մըտնին միշտ արձակ:

Մէջքը ուռցուց Արաքսը,
 Փրփուր հանեց իր տակից,
 Ամպի նըման գոռալով
 Էսպէս խօսեց յատակից:

Խիզա՛խ անմիտ պատանի,
 Նիրհըս ինչո՞ւ դարևոր
 Վրդովում ես նորոգում
 Իմ ցաւերը բիրաւոր:

Մերեւի մահաց յետ
 Ե՛րբ ես տեսել, որ այրին
 Ոտքեց գըլուխ պըճ՛նուի
 Եր զարդերով թանգագին:

Որի՞ համար զարդարուիմ,
 Որի՞ աչքը հրապուրեմ,
 Հատերն ինձ են ատելի,
 Հատերին ես օտար եմ:

Իմ ազգակից դիժ քուռը,
 Թէ՛ւ այրի ինձ նըման,
 Ըստրկօրէն տանում է
 Գայթազղիւի կուռ շղթան:

Իայց նա ինձ չէ՛ օրինակ,
 Ես Հայ՝ հայիս կըճանամ,
 Օտար փեսայ չուզելով,
 Ես միշտ այրի կըմընամ:

Կար ժամանակ, որ ես էլ
 Շըքեղազարդ հարսի պէս
 Հազար ու բիւր պըջըանքով
 Փախչում էի ափերէս:

Յատակս պարզ ու վըճիտ,
 Կոհակները՝ ոլորուն,

Լուսարերը մինչև այդ
 Ջրբիս միջին էր լողում,
 Ի՞նչըս մընաց էն օրից,
 Ո՞ր ջըրամօտ գեղերըս,
 Ո՞րը իմ շէն քաղաքից,
 Ո՞ր բերկրալի տեղերըս,
 Տուրբը ջըրի ամեն օր
 Եր սուրբ ծոցէն Արարատ
 Մայրախընամ ինձ սընունդ
 Պարզ'ու՛մ է լիառատ :
 Ի՛այց ես այն սուրբ ջըրերով
 Սուրբ Ակորի աղբիւրին
 Պիտի ցողեմ արտօրայ՛քն
 Իմ ատելի օտարին :
 Կամ՝ կենսատու իմ ջըրով
 Ափերիս մօտ կըկզած
 Իւր նամա՞զը կատարէ
 Թուրք կամ Պարսիկը հոտած :
 Մինչ իմ որդիք— ո՞վ գիտէ—
 Ծարաւ, նօթի, անտէրունչ
 Օտար աշխար՝ յաճում են
 Թոյլ ոտքերով կիսաշունչ . . .
 Հեո՛՛ւ հեո՛՛ւ քըշեցին
 Բընիկ ազգը իմ հայկեան,

Նոցա տեղը ինձ տուին
 Ազգ անկրրօն, մոլեկան,
 Դոցա՞ համար զարդարեմ
 Իմ հիւրընկալ ասերը,
 Եւ կամ՝ դոցա հրապուրեմ
 Ճրպոտտ, պըլած աշերը,
 Վրանի որ իմ զաւակունք
 Այսպէս կու մընան պանդուխտ՝
 Ինձ միշտ սըգաւոր կըտեսնէք,
 Այս է անխար իմ սուրբ ուխտ...

Լչլ չիխօսեց Արաքսը,
 Յորձանք տուեց ահագին
 Օղակ օղակ օձի պէս
 Առաջ սողաց մոլեգին,

* * *

Թէ իմ ալևոր հերքս սենային,
 Այժա ինձ յետ դար, կըտրի՞ճ դառնայի.
 Նըժոյգ ձի նըստած, բեխըս ոլորած,
 Չեռքս թուր առած ես դաշտ կերթայի.
 Ես դաշտ կ'երթայի—դաշտ Աւարայրի,
 Ողողած ցողած Հայոց արիւնով,
 Ա՛զգ իմ սիրական, դու ազգ Թորգոմէան,
 Քու կորցրած թագը քեզ յետ կուտայի.

Կ'ասէի Հայոց օրիորդներին
 «Օտխնեցէք հազի ձեր թանգ շորերը,
 Թողէք պաճուճանք, զարդ, մարգարիտներ—
 Ժանգոտած ու գուլ են մեր թըրերը,
 Տուէք բեհեզեայ մեզ ձեր շապիկը,
 Որ մենք փաթաթենք մեր մարմնու վէրքը,
 Վիրակապ հիւսէք դուք ձեր մազերից.
 Այսպէս յայտնեցէք դուք մեզ ձեր սէրը՝

թէ ես լինէի հարուստ մեծատուն՝
 Սընդուկներըս լի ոսկով արծաթով,
 Հատերու նրման ես չէի լինիլ
 Երբէք աղգասէր ունայն խօսքերով,
 Համպանեա գինու Ա... Խ... տեղ
 Կ'առնուի առատ գնտակ ու վառօտ,
 Արձակ համարձակ կ'երթայի հանդէպ
 Հայատեաց ազգին անթիւ զօրքերով:

թէ ես լինէի մի երկրի իշխան՝
 Կուտայի զօրքիս սաստիկ հրաման,
 Շուտաքայլ երթալ դէպի Հայաստան,
 Խրղճուկ հայ ազգին լինել օգնական.
 Եւրօպ' Ասիա արեան գետերը
 Կրվազեցնէի հեղեղի նրման,
 Մինչև որ թագ, զահ ու ազատ կըրօն
 Ինձնից չիստանար թշուառ Հայաստան,

Իայց՝ եթէ մի օր, մի ժամ, մի բուռէ
 Աստուած լինէի մեր հողագրնտին,
 Ինչ սուր սըլաքներ պիտի շաղ տայի
 Մեր արենարբու թշնամեաց զընդին.
 Դենդ. . . Թուրք մոլի, Պարսիկ ոխերիմ,
 Գարևոր ոսոխ դու Յոյն կրօնամոլ,
 Գիտցի՛ք որ՝ իմ սուր երկսայրի սըրից
 Անվնաս չէր մընալ ոչ մի ձեր որդին:

ԳԵՒ ՄԲՈՒՍ:

Ը, Երբ ինչ շքիթ, ինչ աղմուկ, յուսահրտուր վայ ու
 Լաց

Պատարակ տիրել է Տարտարոսին զաւակաց,
 Աւերուել են գեհննի, այն պարխազքը սարերէ,
 Զախջախուել են շղթայքը անդամանդեայ քարերէ.
 Թէ Ստիքսը ցամքել է թէ Աբիրոնն է հիւանդ,
 Թէ Կերբերի տեսիլքը, ծերութենէն այլ չէ ժանտ:

Ո՛չ, գեհննի պատերը պինդ անխախուտ են կանգնած,
 Ոչ շղթայքն են ջախջախուել և ոչ Ստիքսն է ցամա-
 քած.

Առաջուայ պէս Կերբերը դուռը արթուն է պահում,
 Աքերոնը անցուդարձ նաւով Ստիքսն է անում:

Այդ փանաքին առթերէն չէ գեհննի աղմուկը,
 Այդ փանաքին առթերէն չէ դեկրու լաց սուգը:

Վերժուքի մէջ դահիճ կայ—խորհրդարան է շարաց,
 Եօթն աթոռի մէջ տեղը կըլոր սեղան է զըրած,
 Թուով եօթն են բազմականք՝ եօթն մեղաց համարու,
 Մին մինի մօտ լուռ ու մունջ տըխուր, նըստած են կար-
 դաւ:

Թէ և լուռ են բայց անխօս խորհուրդ խորհին շարերը,
 Թէ խորհուրդը գործ դառնայ՝ կըկործանուին սարերը:

Վշղբարք, ասաց վերջապէս Քեհեղզերուզ ծերունին,
 Չեր ցանկութեամբ և կամօք ես այց ելայ մեր երկրին,
 Ինչ կար շըկար նորա վրայ՝ ամենն աչքէ անցուցի,
 Բոլոր անսածս ու լսածս՝ մանրամասն գրեցի:

Իմ գըրուածքի մեծ մասը վաղուց եմ գտով հաղորդել,
 Մընացորդը ուղում եմ բերանացի ձեզ պատմել:

Հայաստանըն էր վերջին իմ այց ելած աշխարքը.
 Այլ ազգերէ խիստ տարբեր է հայոց վարքն ու բարքը.
 Ժողովուրդն է միամիտ, կըրօնասէր, հեզ, խօնարհ,
 Խաղաղասէր, ժրածան ու շատ սիրում են իրար.
 Հոգևոր հարց յարգելով՝ սատաներքին են ատում,
 Խունկ ու զըմուռս ծըխելով՝ սաստիկ են մեզ հալածում:
 Թասով զինին խմելիս՝ Հայք միշտ Աստուած յիշում են,
 Խըռովարկու հարբողին խընջոյբիցը քըշում են:

Երգ սիրում են — հոգևոր, խաղ սիրում են, — բայց
անմեղ,

Միով բանիւ՝ և՛ ըզգաստ և՛ խելք են ամեն տեղ.
Այժմասէ՛ք, սիրելիք, ի՞նչ յոյս ունինք այն ազգէն,
Որի ամեն անհատը գիտէ փախչել մեր ձեռքէն»:

— Բեհեղզերուզ դու յիմար, Անամելքը ասաց,
(Որ խորհրդի ժամանակ լուռ անմըռունչ էր նըստած)
Ջարմանում եմ քու խելքին, որ այդ շնչին համբաւով
Շքիով թեցիր ամենիս ու լըցուցիր տագնապով.
Ասենք թէ՛ հայք զգաստ են, իրանց կրօնին մտերիմ,
Մի՞թէ ուրիշ հնար չի կայ, որ հայք դառնան մեր գե-
րին:

Օ, որօրինակ՝ հայերը բնութեամբ խիստ տըռփուս են
(Եւ ո՛ւմ սիրտը անթափանց է սիրոյ սուր նետ
Թ՛ Ելլատաէն շնորհաշուք դան Լայաստան աղջիկս...),
Այնուհետև տես քանի՞ պիտի քանդուին տներ.
Ուր սէր էր՝ անդ քէն կլինի, սուրը կ'շարժի իր տե-
ղէն,

Սար ու ձորեր կը լցուին հայոց արեան հեղեղէն. —

Հա՛ հա՛ հա՛ հա՛, ծիծաղեց Բեհեղզերուզ ծերունին
(Նորա բարձր ծիծաղէն գրունք սարսեցան գեհննին)
Գեղեցկութիւնն հայ կնկայ բաղդատելով այլ ազգաց
Այնպէս զիտցիր, ինչպէս որ լուսինն հանդէպ աստե-
ղաց.

Շըքեղ, նազուք հասակաւ, թուխ ու գանգուր մաղն-
րով,

Կէս ամսուայ լուսնի պէս շողջողում են պատկերով:

Մ'իթէ Հային կշր գիտես, կամ թշնամի իր անձանց,
Որ սոսկ քարը գոհարէն կարծեն նոքա գերազանց.

Չէ, այդպէս չէ, սիրելիս, Հայի աչքը շատ սուր է,
Հային յիմար կարծողը՝ երկու աչքով էլ կուր է.

Ուրիշ միջոց, ուրիշ հնար եկ աշխատենք գտնելու,
Այդ բաներով չէ՛ երբէք մեզնից Հայը խտրուելու:

Ը, յս լըսելով դեերէն մինը՝ Մըրուս անունով,

Որ դըպիրն էր ատենին, տեղէն ելաւ անխըռով,

Աչքը դարձուց իր չորս դին սովակատաղ վազրի պէս,
Գրժոխաշունչ բերանէն անէծք թափեց լիապէս.

Նորա լայնգիր ճակատը՝ գահ էր եօթից յանցանաց.

Սոսկավիթխար հասակը՝ ահարկու էր և՛ դիւաց:

Սա այն չարակամն էր ազգիս, որ Արամայ օրերէն

Խղճուկ Հայը օր չունի նորա անողորմ ձեռէն,

ա այն ծնունդն է անխիճից, որնոր պէսպէս դիմակաւ

Հիմն ի վեր կործանելու շուտ շուտ Հայաստան եկաւ.

Մէրթ Վասակ էր անունը, մէրթ Պապ էր, մէրթ

Մերուժան,

Մէրթ Յազկերտ էր կրակամուլ, մէրթ մոլեգին Չար-

մաղան:

Դրախտանմանն Հայաստան սպանդ դարձուց սոսկալի
 Ու անհովիւ հօտի պէս թողուց Հայոց ցաւալի,
 Որք արդաւանդ դաշտերում կարօտ էին չոր հացին,
 Աղբն րառատ այն երկրում ծարաւաւանջ մընացին,
 Արտասունքով ցօղեցին կանանչազարդ ձորերը,
 Անմեղ արեւն հեղեղով ողողեցին փոսերը:

Հայի բնութեանը տեղեակ՝ նա գուժկանի խօսքերէն
 Զ'այլայլեցաւ այլոց պէս. միայն ելաւ իր տեղէն,
 Խօսքը դարձուց դէերուն, մըխիթարեց, ըստօրինակ,
 Փոքրիկ մի ձառ կարդալով՝ խօսքերը այսպէս աւար-
 տեց.

«Մէք երկնչիլ, բարեկամք, քանի որ կամ ձեր միջին,
 «Շատ մահացու վերքերով կըխոցոտենք մենք Հային»:

Պրծաւ այսոց ատեանը: Ամենեքին միամիտ
 Դարձան իրանց գործերուն ու խորհրդին շարամիտ:
 Իսկ Մըրուսը անյապաղ ու հասցնելով մըտաւ կառք,
 Տարտարոսի խաւարէն իսկոյն մըտաւ լոյս—աշխարհ:
 Ծիծաղելով աչքերը դարձուց դէպի Արարատ,
 Ասաց «աստ իմ մանգաղին ըսպասում է հունձ առատ»:

Նա քաջ գիտէր, որ Հայը յանձն իր սուրբ հաւատին
 Միշտ պատրաստ է զոհելու գանձը, տունը և որդին,
 Աւանդութեան մըտեքիմ իր պաշտելի հին նախնեաց
 Համհաւասար սրբերուն յարգում է հոգևոր հարց,

Ուստի՛ հագաւ ֆարաջա, աջ ձեռումը դաւաղան,
Տերօղորմեան ձախումը, — այսպէս մըտաւ Հայաստան:

Սա իր ճերմակ մազերով ու բրնձութքովը խոնարհ,
Ծըռած վիզով, հեղ դէմքով ու մարմինովը նիհար
Հուտ գրբաւեց ամենի խելքը, միտքը ու հոգին,
(Այսպէս միշտ հեշտ խարուել է Հայը ձեռով արտա-
քին):

Դև Մըրուսի հըռչակը՝ Սուրբ Գրիգորին հաւասար
Ծաւալեցաւ, սիւռեցաւ ամեն հեռաւոր աշխարհ:

Եւրդ՝ Մըրուսը ի՞նչ արաւ: Նա իր խօսքը կատարեց.
Տարտարոսի երկիւղը տասը տարում փարատեց,
Ուր որ դըրեց իր ոտքը՝ աղմուկ դարձուց ամեն տեղ,
Հօրն ու որդուն կռուեցուց, ինքը մընաց միշտ անմեղ,
Անթիւ կասկածանք ցանեց նա միամիտ սրտերում,
Սէր ու հաշտութեան տեղը՝ թողեց նախանձ, շարու-
թիւն:

Հայք իրարմէ հեռացան. առանձնութիւն սիրեցին,
Չանձրութիւնը ու վիշտը շատ մոլութիւնք ծընուցին.
Զուարթ բարբը առաջուայ խապառ կորաւ հայերից,
Ուրախութեան, սիրոյ երգ՝ հատաւ նոցա բերանից:
Ե՛ղբարբ՝ ինչո՞ւ տիրելեն մեղ այսքան վիշտք, այսքան
ցաւ:

Էնգուր համար որ՝ մեր մէջ Մըրուս—Դևը յայտնե-
ցաւ:

ՔԵՕՈՒՕՂԼՈՒ

ԲԸՆԸՍՏԵՂԺՈՒԹԻՒՆ.

(ԱՆ՜-ԴԴԴ).

1. ՆԱԽԵՐԳԱՆՔ.

Լ՜նկանջ արեք՝ թարխի անեմ քեօոօղլուի քաջ արարքը .
քեօոօղլուին շատ են սիրել մեր պապերը ու մեր հարքը .
Ո՞վ չըզիտի քեօոօղլուի անմահական գործքն ու բարքը,
Մինչ էս օրըս աշուղները մեջլիսի մեջ նըրա վարքը
Պատմելով՝ մոռացնում են լըսողներուն զիս աշխարքը,
Մայիսի բըլբուլ էին նըրա շունգրի անուշ լարքը .

Նըրա նետը զանաղ ուներ՝ դուզ հասնում էր մինչ ամ-
պերը,

Նըրա թուրը անդամանդի՝ կըտորում էր արկաթները,
Հայելու պէս պըսպըղուն էր նըրա հատու սուր խան-
ջէրը,

Ի՞նչ է ժանգը՝ չէին խարար նըրա զէնք ու զըրահ-
ները,

Մինչ էս օրըս սարսափում են Սուլթանի խեղճ նօքար-
ները,

Յիշելով քեօոօղլուի անցած զընացած գործերը .

Նըրան անկեղծ սիրում էին Հայը, Թուրքը ու Պարսիկը,

Թէ դուշմանը, բարեկամը, ջահէլ տղէն ու աղջիկը.

Սիրագործութեանը նըրա ու մեծանձնութեան խարբիկը

Բարձր Եալբուզ սարից բըռնած՝ անցել էին մինչ Հնդիկը,

Հազար հոգի անջաղ ունէր նըրա հեծուոր քաջ գընդիկը,

Աշխար կ'անէր տակնու վըրայ, թէ չէր խաւրել շուտ աստղիկը,

Ընկնից արէք քօռ աշուղիս՝ ձեզ հրաշալի բան եմ ասում,

Ջահէլ տըղերք լաւ ուշկ գրէք՝ զարմանալի բան եմ ասում,

Սիրուն կուսանք՝ լաւ միտք դ'րէք՝ արտասուելի բան եմ ասում,

Յարգոյ ծերեր՝ ինձ լըսեցէք՝ ձեր պապերու բանն եմ ասում,

Հայ քրիստոնեայք, ազգի իշխանք՝ խորհրդաւոր բան եմ ասում,

Ուշկով միտքով ականջ գիրէք՝ ձեզ ամենիդ բան եմ ասում,

2. ԱՇՌԻՂ:

Աշուղի լեզուն զըրիստն է ասում ամեն մի բանին,
 Եր անմեղ հոգին օսկով չի ծախում նա Մամոնային,
 Միշտ մէկն է ասում նա՝ թէկուզ կարին, թէկուզ
 զուշմանին,

Չի վախում խօսել զըրիստն առաջի ահեղ ատենին:
 Աշուղն ամենի խաթրին գըլուխը զուրբան է զընում,
 Տիրած որ տեսնի՝ ինքն էլ նըրա հետ անկեղծ է տի-
 րում:

Ծիծաղողի հետ ինքն էլ է խկոյն ուրախ ծիծաղում:
 Հաղով ծընել է մօրը արգանդէն, հաղով է մեռնում:
 Աշուղը թէկուզ կաշովն իլի հարուր տարեկան,
 նըրա միամիտ պարզ հոգին մընում է միշտ մանկական.
 Խօջա ու քեասիր, տէր ու ծառայ են նըրա սիրական,
 Հաւասար մարդ են՝ թէ կուզ քրիստոնեան, թէ մահ-
 մետական:

Վառ արեգակը ամենի համար լուս է ու պայծառ,
 Միայն աշուղին ցերեկուայ մէջն էլ մութ է ու խաւար,
 Մութն է աչքերը, բայց լուս է հոգին, սիրտն է բո-
 ցավառ,
 Քանց գըրագէտէն լեզու ունի նա անուշ ու ճարտար:

3. ՔԵՕՌԻՕՂԼՈՒԻ ՍԱՐԸ:

Էս բանձր ժէոուտ սարի գազաթան բազմ է նըստած,
 Թէ էծր վայրի ջըլտո ոտներով է էնտեղ հասած:

Ամպի կըտո՞ր է կըպել երկնամերձ էդ սարի ծայրին,
Թէ՞ ծառ կամ մացառ բըսնում, աճում են յանբը-
նակ վայրին:

Ո՛չ ծառ և ոչ բոյս, ո՛չ թևաւոր և ո՛չ անասուն
կարող են հասնել ստով կամ թևով էդ սարի գըլխուն.
Էդ սարի օդէն մենակ մէկ մարդու դօշն է ծըծել,
Էդ սարի գըլխուն մենակ մէկ մարդու ոտն է կոխել,
Սըրընթաց Ռաշտի ոտքն էդ սարում ճանփայ է բացել,
Ու Ռաշտի նալը նըրա կըշտերից կըրակ է հանել.
Բայց այժմուս չի կայ, ոչ մարդը, ոչ ձին էդ սարի
վըրէն,

Լոկ քամին ազատ իջնում է էնտեղ ամպի մէջերէն,
Ու լուսնի շողքը պայծառ գիշերուն հանդարտ ու հե-
ղեկ,
Մարդոցմէ թաքուն պար են բոլորում զինչ անմեղ
մանկտիք.

Ու սարի քաջքը գիշերուայ մըթին վըհուկներու հետ
ճըչում, ունում են, յետոյ յօրինում կագաւ անհե-
թեթ:

Մոլորուած ճանփորդ՝ շուտով հեռացիր ահաւոր տեղէն,
Քըչէ՛ ձիդ առաջ, խանջէրրդ հանէ՛ արծաթ պատենէն,
Տեսնո՞ւմ ես բերդը էդ սարի գլխին. չար դևի նըման
Հազար բոցեղէն շանթեր կուշաղէ բերդէն քու վըրան.
Զրգիտե՞ս քանի որ դիւարընակ էդ սարի գլխուն
Քաջ Լաշքեարովը իր բունն է գըրել ահեղ Քեօռօղուն.

Ճանփէդ էրկար է առաջիդ, ո՛վ մարդ, սրտանց աղօթէ՛,
Որ .քու Աստուածը մեղաւոր հոգիդ մահէ սղատէ:

4. ԲԱԶՄԱԿԱՆՔ ԽՆԴՐՈՒՄ ԵՆ ԱՇՈՒՂԻՆ,
ԱՍԵԼՈՎ,

Ա՛շուղ՝ բըլբո՞ւն է քեզ աւանդել իր քսղըր լեղուն,
Քրովբէ՞ն դեպել իր սուրբ մատերով .քու սիմ՝ լարերուն,
Քու սուրբ բերանո՞վն կարար, խօսում է Արքան իմաս-
տուն,
Անցածն ու զալուն քեզ ո՞վ է յայտնել ՚ի՛վ անուս զի-
տուն:

Դիպչէ մատերով արծաթ լարերուն խօսնակ չունգուրին,
Անշունչ թեկերուն շո՛ւնչ տուր, խօսեցո՛ւր լեղևով
մարգկային,
Թո՛ղ պատմէ մեզի գործքը դիւցազանց անցած դարերին
Ո՞վ էր բնակիչը եդ դիւարընակ վայրի սարերին:

5. ԱՇՈՒՂԸ ՊԱՏՄՈՒՄ Է

Սուլթան Մահմուդ բըռնաւորը օրէս էրկու դար անցած,
Ղըզլբաշի մեծ տէրութեան ոսկէզահչոյքն էր նսաած .
Նորա ղօշումնօքարնեբու թիւը չիկար, հիսաբը,
Անպատմելի զալում՝ մարդ էր ասում՝ է հին քիթարը:
Շէր է խըռով ժողովուրդը գոռոզ մահմուդ Սուլթանին,
Մէկզմէկով խըռնուած են ինչո՞ւ պաշտօղք ղուրանին,

Ի՞նչ է հարցնում բազմու թիւնը էդ խուժադուժ իրարից,
 2իլի՞ Շահին չար խարար է հասել իշխան խաներից,
 2իլի՞ քուրդը վերայ տուել, թալանել է շէրաթը,
 2իլի՞ վերքը զօշում առած՝ հասել է մինչ Սէհրաթը.
 Մէկանց երեսն ուրախ, զուարթ, միւսներին խիստ տըր-
 տում,

Կէսը հայ հայ, կէսը վայ վայ. ասում, լալիս ու խըն-
 դում.

Ղզլբաշն է հայ հայ ասում, վայ ասողը խեղճ շայն է,
 Վայ վազլախը մեր խեղճ ազգի քամբաղդ կեանքի կէս
 փայն է.

Վայ ասելով օրը մաշեց, լուս արևը մըթացուց.

Վայ ասելով թագը կորուց, ձեռի թուրը բըթացուց.

Ա՛խ ազգի վայ, ի՞նչ ողը կարգամ էդ անիծած քու ձէնին
 Քեզ ո՛վ ցանեց շայու երկրում, որ պինդ կըպար մեր
 սրտին.

Կուլի՞ եարար մէկ օր. երբ դու իսպառ կորչես մեր մէջէն,

Կուլի՞ օր մի, երբ ցաւք ու դարդք հայի հոգին չի տանջեն.

Ամմա... աչքըդ շ՛ուռ տուր, նայէ՛ դու էս երկու քամ-
 բաղդին,

Մէկի աչքը արտասուալի, արնաշաղախ միւսին.

Որ լալիսն է արտասուներով՝ թըխամաղ է ու ջնհել,

Իսկ մէկէլի զլխուն վաղուց տարիքն իր ձունն է ցանել. . .

Պատմու թենիս միտքը կարճ է. Շահը խիստ էր բարկացել

Իր նօքարի վերայ, իսկոյն հրամայել էր կուրացնել.

Կուրացնել էր նա հրամայել, սըրատուսին կոյր դարձնել,
Ա՛խ, գիտէ՞ք դուք, հասկանո՞ւմէք թէ ի՞նչ բան է կոյր
ասել .

6. ԿՈՒՐԻ ՀԱՂԸ:

Չունգուր իմ խօսուն՝ դու թարխֆն արա՛ խեղճ կուրի
հալը .

Օրենը քանի՞ անիծում է նա իր աշխար՝ գալը .
Ի՞նչ է պէտք նըրան աշխարբիս գանձը, հարըստի մալը,
Մագամ չե՞ն հաւսար թէ փշրած շուշէն, թէ անգին լալը՝

Արևի շողքը կուրի էրեսը էրում է էրում,
Կուրը արևի տեսքին համաշա հասրաթ է մընում .
Երկիր ծաղկազարդ, երկինք աստղազարդ՝ երազ են թը-
վում
խեղճին . հաւասար մութ են՝ լոյս ցերեկ, խաւար իրի-
կուն .

Վարունն է գալիս, փըռում է գետնին նախշուն խալիչան,
Կոչունք է անում, մեջլիս են գալիս հաւեր զանազան .
Ծաղկունքն էլ գալիս կանանչ ու կարմիր՝ նոր հարսի
նըման,
Գարնան մեջլիսին անհրաւեր մընում է կոյրը միայն .

Օրը մթնում է, թուխպը քողում է երկնից դիմակը,
Հազար կուճանից չախմախ է տալիս ամպից կէծակը,

Կանանչ-կարմիրը կամար կապում է ծագաց ի ծագը,
Միայն խեղճ կուրի համար անտես է Աստրծու փառքը:

Հէրն ունի որդի, մէրն ունի աստիկ՝ նազու ու սիրուն,
Ձաւակն ծնողաց էրիսն նայելիս՝ խնդում է, ցընծում,
Ծնողն զաւակի վրէն նայելիս՝ ինսան ա տեսնում.
Ինչ շահ է կուրին, թէ ունի զաւակ՝ տեսնել չէ կարում:

7. ՋՐՈՒՑ ՀՕՐՆ ՈՒ ՈՐԴՈՒ ՄԷՋ:

ՆՕները ասաց ջահէլ արդին՝ Տեսաշխարքիս քօռ բաղդին,
Քրսան տարուայ աշխատանքիս վարձըն այս էր, վայ իմ
զըլխին.

Ո՛րդեակ, ինչ որ հիմի տեսար՝ մըտքիդ պահէ՛ յաւիտեան,
Եւ ինչ որ քեզ պատմելու եմ՝ չի մոռանաս ցօր մահուան:

Լըսէ իմ որդի, լըսէ սիրական,
Սրտի դարտերը հօրդ շուռաական,
Լըսէ՛ դու ուշկով հօրըդ զըրուցին,
Ու մի՛ մոռանար մինչ շունչ վերջին.
Վառվում է սիրտըս բոցով գեհնին,
Արունըս եռում դամարիս միջին.
Հոգուս մէջ յիսը դադար չէ տալիս
Ինձ ո՛չ օր ցերեկ, ո՛չ ժամ՝ քընելիս.
Ա՛խ, ես այս օրուան պիտի հասանէի,
Գուշմանիս մինչ վերջ յաղթող տեսնէի,

Ինչո՞ւ պակսեցաւ ուժը իմ՝ սրտէն,
 Որ սուր չառի ձեռս դու շմաններուս դէմ:
 Քանց այսպէս թըշուառ օրեր անցնելը
 Բիւր պատիկ լաւ չէ՞ր փառքով մեռնելը.
 Ո՛հ որդեակ, որդեակ, անիծիր դու մի՛
 Ալևոր հօրըդ օրերն ցաւալի.
 Բա՛ւ է, որքան ես զըլուխս եմ լացել,
 Արուն արցունքով մահիճս եմ թացել,
 Մի՛ դու էլ նորից անիծիր ինձ, մի՛,
 Արևուդ մատաղ, աղիղ իմ որդի.
 Լըսէ՛, իմ որդի, լըսէ՛ սիրական,
 Սրտի դարդերը հօրըդ չուառական:

ԲՈ՛ՆԻ ՊՍԱԿ:

Լուսադէմին աղբիւրի մօտ գընացի,
 Սառը ջրով ձեռք, երեսըս լուացի.
 Հանգստացայ ծառի թաւուտ ստուերումը.
 Թռչունները ճլվում էին վերումը.
 Մինն նոցանից տխուր, մնջիկ երգում էր.
 Ու երգելիս մարդու ձէնով ասում էր
 «Խեղճի՛կ՝ Նազըւ, քեղ բերել եմ սև համբաւ
 Այսուհետև քու քաղցր արևը կորաւ,

Քու հէրիկը արծաթասէր, քարէսիրտ,
 Չի խնայելու անգին օրերը խեղճիդ.
 Ծերուկ, կնճռոտ նա քեզ փեսայ ընտրել է,
 Քու փեսան քեզ հօրէզ փողով գըննել է:

Մէրիկ, ինչէ՞ր եմ ես լըսում, վայ գլխուս. —
 «Աղջիկ, հօրդ գործն է այդ, աչքի լուս»:
 — Հէրիկ, զո՞րդ է, ինչ լսեցի, վայ գլխուս: —
 «Թող աղբէրըդ զորդը ասէ, աչքի լուս»:
 «— Աղբէր, ինչո՞ւ տալիս են ինձ ծերուկին: —
 «Արծաթասէր մեր հօր գործն է, իմ անգին . .
 «Քիսով սակին ջըհուտ ծերը տուն բերեց,
 «Անգին քըրոջ, աղիղ քըրոջ նա գերեց»:

Սնա՛ք բարև, տուն, աղգական յախտեան,
 Ոսկի օրըս սեցնելու է իմ փեսան,
 Գուք երկնային ազատ թռչունք մի՛ երգէք,
 Անցած օրերս դուք ինձ ի յուշ մի՛ բերէք.
 Այսուհետև իմ կեանքն է ինձ գերութիւն,
 Մահը միայն տալու է ինձ փրկութիւն:

— Ա՛ն աթոռը, նստէ, ուտենք միասին,
 Ասաց գոռոզ ծերուկ փեսան նոր հարսին.
 Մաղն ու ունքը նորա ճերմակ ինչպէս ձիւն,
 Ու աչքերը բոց կըրակի պէս փայլուն.

Ես քեզ շատուց սիրում էի վառ սիրով,
 Արդ՝ դու իմն ես, ու ես հանգիստ եմ հոգւով.
 Ե՛կ քեզ ցոյց տամ իմ պահած փողն ու գանձը,
 Քեզ կ'ընծայեմ այն բոլորն ու իմ անձը: —
 «Քա՛ւ, քեզ պահէ՛ բոլոր քու փողն ու գանձը,
 Գու սևցուցիր, անբաղդցուցիր իմ անձը»: —
 — Երթանք մառան, խմենք անուշ զինիններ: —
 Գինին ի՞նչ շահ, երբ սրտիս մէջ չի կայ սէր,
 Քանց քու զինին անուշահամ, պատուական,
 Սիրում էի մեր տան ջուրը սոսկական»: —
 Երթանք շուկայ, առնունք ակեր թանգագին: —
 «Ակը ի՞նչ շահ, երբ արցունք է իմ աչքին,
 Անգութ հօրս դու փող տուիր ինձ առիր,
 Ո՛չ ամուսին, այլ դու գերի ինձ արիր:

Արկնի՛ց թռչունք՝ դադարեցէք երգելից,
 Եղէք սրտիս ցաւերուն դուք կարեկից.
 Ես էլ էի ձեզ պէս մի օր խնդագին,
 Գրնաց կորաւ ազատ կեանքը իմ անգին.
 Թըռէք, տարէք վերջին խօսքս իմ ծնօղաց,
 Թէ՛ Նազուլի վիճակն է այժմ՝ սուգ ու լաց.
 Ասէ՛ք մօրս, որ տուաւ ինձ կեանք արև,
 Թէ՛ խեղճ՝ Նազունն ուղարկում է քեզ բարև.
 Մերտունը, ուր անցաւ կեանքըս մանկութեան,
 Էլ Նազուլին տեսնելու չէ՛ յաւիտեան:

Հօրրս ասէք, քու խնդճ, թըշուառ աղջիկըդ
Բողոր սրտից ներում է քու շար գործըդ:

Երեկոցեան պահուն, Մայիս ամիսին,
Ծընողք նըստած ծառի տակը միասին.
Ընմեղ թռչնոց լըսում էին երգերը,
Մին էլ յանկարծ թօթափեցան ճիւղերը.
Բուէճն նըստաւ ծառի վըրայ ու գոռաց,
Հօրը մօրը պատճառելով սուգ ու լաց.
«Չեր աղջիկը, անբաղդ նազունն չէ՛ կենդան,
Էլ դուք նորան տեսնելու չէք յախտեան.
«Թըսաւ կորաւ արև խըղճուկ որբուկին,
Երկնից Տիրոջ աւանդեց նա իր հողին»):

ԵՐԿՈՒՒ ՔՈՅՐ՝

Մեզնից շատ առաջ կար մի թագաւոր,
Հօգուով զեռ արի, զլխով ալեւոր.
Մեծ ծով էր պատել նորա աշխարհը,
Ոսկի ասացին գիտունք այն դարը.
Ունէր նա երկու մատաղհաս աղջիկ,
Մինը խիստ տըգեղ, միւսը գեղեցիկ.

Մի օր տըզեղը ասաց միուսին .
 «Երթանք ծովի ափ , քուրիկ միասին» :
 Սիրունը գընաց առաջից տրտում ,
 Տըզեղը ետնից օխ պահած սրտում .
 Հաղիւ թէ ծովի ափին էր հասած ,
 Եր սիրուն քըրօջ գը լորեց նա ցած :
 Կանչեց կիսամեռ սիրունը ջըրից .
 «Քուրիկ իմ , քորիկ փրկէ՛ ինձ մահից .
 Ես ունիմ տանը գեղեցիկ մանեակ ,
 Ա՛ն , էն քե՛զ լինի , պարգևէ՛ ինձ կեանք» . . .
 — Էն առանց քեղ էլ կարող եմ ստանալ ,
 Ինձնից փրկու թիւն դու բնաւ մի՛ յուսալ : —
 «Քուրիկ , թէ այդ էլ քեղ չէ՛ բաւական
 կուտամ քեղ ոսկի պըսակ պատուական» :
 — Էն առանց քեղ էլ կարող եմ ստանալ ,
 Ինձնից փրկու թիւն դու բնաւ մի՛ յուսալ : —
 «Քուրիկ , մի թողնիլ դու ինձ անտէրունչ ,
 Քեղ սիրուն փեսաս կուտամ՝ անտրտունջ» :
 Տըզեղի սիրտը դարձել էր ժէռ քար ,
 Քըրօջ խնդիրքը թողեց անկատար :
 Չկնորսը ծովը ձըգեց մեծ ուռկան ,
 Բըռնեց մարմինը սիրուն աղջկան .
 Ջըրիցը հանեց , դըրեց ափի մօտ ,
 Շատ ծաղիկ ցանեց վըրան ու շատ խոտ :

Մի աշուղ անցաւ, տեսաւ աղջկան,
 Լացնց ու առաւ, դրոնց ուսի վրան.
 Տարաւ իրա տուն այդ անդին գիտը,
 Չորացուց նորա մարմնու գիտի հիւթը,
 Գեղեցիկ տաւիղ շինեց ոսկերից,
 Քաղցրաձայն լարեր հիւսեց մազերից.
 Երբ որ ամեն բան պատրաստեց կարգին,
 Գընաց արքունիք տաւիղը ձեռքին.
 Երբ մտաւ դահլիճ շքեղ զարդարած,
 Տեսաւ տրգեղին փեսի մօտ կայնած.
 Բացեց բերանը, լարերին խրիեց,
 Հիւրերի առջև քաղցրաձայն երգեց.
 «Հընչէ՛ իմ տաւիղ, հնչէ՛ համարձակ,
 «Հարազատ քոյրըս խընց իմ պըսակ.
 «Լըսէ՛ իմ ծընօղ, լըսէ՛ սիրական,
 «Հարազատ քոյրըս խընց իմ փեսան.
 «Լըսէ՛ ժողովուրդ, լըսէ՛ անխըռով,
 «Հարազատ քոյրըս գըլորեց ինձ ծով»:
 Միւս օր դահլիճ խարոյկ շինեցին,
 Մահապարտ քրոջ մէջը գլորեցին,
 Հուրը պըւպըւաց, աղջիկը կանչեց.
 «Իմ մեղաց համար Աստուած ինձ պատժեց»:

ՎԵՐՋԻՆ ԳԸՐՈՒՆՆԵՐ

Գարունն է եկել նախշուն թևերով,
 նախշուն թևերը պէսպէս ձևերով,
 Գոյն գոյն ծաղիկներ՝ կարմիր ու սպիտակ,
 Վարդ, մխակ, շուշան անուշ հոտերով:

Երկինք ու երկիր քեզ տօնեն, գարուն,
 Զի ես քան զամեն եղանակ սիրուն.
 Նա անձրև ցօղէ առատ ի վերէն,
 Դա օրհնել տայ քեզ եկւոր հաւերուն:

Ոսկի արևը փայլէ քեզ վերէն,
 Կենսաբեր հովը փրչէ ի լերէն.
 Ախ, աղնիւ գարուն, եղանակ սիրուն,
 Արդեօք դու ինչ բաղդ բերիր ինձ Տէրէն:

Գլխաքարչ երթամ ի պարտէզ այգուն,
 Ախ ու վախ քաշեմ ես անդ օրն ի բուն.
 Զիկայ ինձ հանգիստ, ցնծութիւն սրտիս,
 Ես վաղ եմ մոռցել զի՞նչ անդորր է քուն:

Մեռած պատանքած գետնին կեանք տուար,
 Տերև թափ ծառին ստուերախիտ արար,

Քեզ թռչնոց երամ՝ հանդէս կանչեցիր,
Ի՞նչ մենակ խղճիս էսպէս մոռացար:

Ընայ գնա, դարուն, դէպ ի հիւսիսն ի խոր,
Գնա՛, կանանչցո՛ւր դու անդ սար ու ձոր.
Որոց անհամբեր քեզ կան՝ տո՛ւր բարև.
Ք՛ ուրախ գալստեամբ նոցա զուարճացո՛ւր:

Կուգաս գալ տարի, դու ինձ կրգտնիս
Ո՛չ ի մեր այգին և ո՛չ ի սպարտէզ,
Եւ յանգարթ քրնով հողի տակ պառկած,
Գերեզմանաբար մի վրաս կը տեսնիս:

* * *

Սիրելիք, օգնութիւն հասէք,
Նաչար գլխիս ճար տեսէք,
Սրտումն է սիրոյ բոցը,
Շատ խոր է նորա խոցը,
Հանգցնելու հնար չի կայ,
Լաւցնելու ճար չի կայ,
Բաղչից վարդ քաղել ուղեցի,
Փրշով ձեռքըս ծակեցի,

Անցոյս սիրով վառուած եմ,
 Բռնաւորից դաղուած եմ,
 Աշխարհ աչքիս սեցել է,
 Հողիս մէջը դեցել է.
 Ժամ, պատարագ, սրբութիւն
 Ինձի էլ չեն փրկութիւն.
 Աշխարհումս մի կին էլ
 Եարիս թայր չի ծընել.
 Ո՛չ Սարրա, ո՛չ Շամիրամ
 Իլել են Ջանանիս նրման.
 Երկեն բոլր չինարի,
 Ինքը տասնըվեց տարի,
 Նախշուն աչքը ջկրանի,
 Քեզ պաշողին երանի.
 Ո՛չ Յուդիթ և ոչ Եսթեր
 Ունեցել են քու թուխ ունքեր.
 Սիրուն, նազելի Ջանան,
 Աշխարհումս աննրման:
 Ո՞ր թագաւոր քու սէրէն
 Վէր չի գալ իւր աթոռէն,
 Ծնկովըդ չի փաթաթուիլ,
 Քու սէրը չի պաղատիլ.
 Աշխարհումս չէ՛ բաղդը
 Նըստել արքայի թախար.

Չեմ ուզում ես գանձ ու թագ,
 Տուէք անձկալոյս մնակ,
 Ոտնախողիդ ես զուռբան,
 Անգին գոհար իմ ջանան:

ՀԱՅՈՑ ԱՂԶԻԿ

Ղառ տեսել ես երկնքումը
 Պայծառ լուսին ծագելիս,
 Կամթէ՛ կանանչ տերևի մէջ
 Կարմիր ծիրան փայլելիս:

Ղառ տեսել ես ծաղկոցումը
 Կարմիր վարդը փրթըթած,
 Շուշան մեխակ ու նունուֆար
 Չորս բոլորքը պար բրնձած:

Իայց լուսինը խիստ խաւար է
 Հայ աղջկայ առաջին,
 Ծիրան, մեխակ ու նունուֆար
 Չարժեն նորա մէկ պաշին:

Երկու թըշին վարդ են նստել,
 Ճերմակ ճակտին մէկ շուշան:

Ժպիտը բերնից ցած չի գալիս, —
Անմեղութեան է նըշան,

Տնօ, նա առաւ կարմը բերով
Իր ընկերից դահիրան,
Դրըմդրըմբեցուց փափուկ մատով
Ու ըսկսեց լեզզինկան,

Նազուք մէջքը ծառի նըման
Տատանում է գեղեցիկ,
Մէկ թռչում է նա անգուման,
Մէկ գընում է խիստ հեզիկ,

Հալվում է խեղճ կտրիճ ների
Սիրաբը՝ նորան տեսնելով,
Ծերբը իրան անիծում է,
Որ ծերացաւ խիստ շուտով,

Է Գ Ո Ւ Յ :

Ինձ մի տանջիլ, մի շարշարիլ, սիրական,
Լոկ խոստմունքըդ իմ սրտին չեն բաւական.

Բոց աչքերըդ ու շուրթերըդ վարդանման
 երջանկութիւն խոստանում են յաւիտեան :

Վեզ տեսնելիս, ա՛խ, մոլորվում է միտքս,
 Ուժգին ուժգին թափ է տալիս վառ սիրտըս .
 Մէկ ջերմաճերմ, մէկ սառ վաղում է քիրտըս .
 Զօրութիւնըս հատաւ ինձնից, սիրական :

«Վշուց, էգուց լըսում եմ քու բերանից,
 Յոսրս հատաւ, հատաւ էսքան խարուելից,
 Քունըս փախաւ, փախաւ իսպառ ինձանից .
 Գե՛ւ ես դու չար, թէ՞ հրեշտակ ես աննրման :

Լ՛չ մի՛ խարիչ ու մի՛ խարուիչ, անձկալիս,
 էգուցները միշտ նրման շին յետ գալիս .
 Վա՛յ թէ էգուց աղի արցունք թափելիս
 Գու ինձ ճանփես դէպի մըթին գերեզման :

* * *

Վարդը բացուելա ծաղկոցին,
 Ամպի ցօղը շողաց ծոցին,
 Ա՛յ իմ վարդին, կարմիր վարդին,
 Գաստա Գրախտին :

Թերթիկները դուզ փռելա,

Նազուք գըլուխը ծըռելա .

Այ իմ վարդին, կարմիր վարդին,

Դաստա Գրախտին .

Չես համբերել, վարդ մայխին,

Դուրս ևս եկել մարտի ամսին .

Այ իմ վարդին, կարմիր վարդին,

Դաստա Գրախտին .

Կու թառամիս, կը չորանաս,

Մինչ մայիս թէ չի դիմանաս .

Այ իմ վարդին, կարմիր վարդին,

Դաստա Գրախտին .

Տաժան քամուն չես համբերի,

Զազիր ճըճուին կ'ըլիս գերի .

Այ իմ վարդին, կարմիր վարդին,

Դաստա Գրախտին .

Չես տեսնելու թիթեռնակին,

Ոչ աւետման ծիծեռնակին .

Այ իմ վարդին, կարմիր վարդին,

Դաստա Գրախտին .

Կուգայ բըլբուլը թեմանէն,
 քեզ կուկանչէ գերեզմանէն,
 Ա՛յ իմ վարդին, կարմիր վարդին,
 Գաստա Գրախտին:

Կու գանգատէ իր սե բաղդէն,
 Թէ որը մընաց կարմիր վարդէն.
 Ա՛յ իմ վարդին, որբուկ վարդին,
 Գաստա Գրախտին:

ՈՍՏԻԿ:

Ո՛ր ես առաջ գընում, խեղճ ոստիկ ծառին,
 Տե՛ս, չի ձըգեն քեզ ալիք յանդունդը ծովին:

Ինչպէս անտէր որբիկ թշուառ, անպաշտպան,
 Որ ընկել է ձեռքը շարանենգ մարդկան:

Չե՛ս ունենալ, ոստիկ, ազատութեան հնար.
 Զո՛հ կը լինիս, խեղճիկ, ալեաց շարաշար:

«Չե՛մ զարհուրում ծովից, ոստիկը ասաց.

«Կեանքըս արդէն կորել է, վաղուց եմ ցամաքած:

« Լարաղատ այն ծառէն ինձ պուկեց հովը ,

« Լիմի ի՞նչ , թող տանէ ուր ուզէ ծովը ,

« Լիմկուց դէնը ի՞նչ է էլ ինձ մըխիթար ,

« Պալար ծառին կըսէ ինչու էլ չունիմ հընար » :

ՕՐՕՐՈՑԻ ԵՐԳ :

Քճուն էղիր , պալաս , աչքըդ խուփ արա՛ ,
 Նաչխուն աչքերուդ քուն թող դայ վըրայ .
 Օր օր օր պալաս , օր օր ու նանի ,
 Իմ (այս անունին) քունը կը տանի :

( ) սկի խաչ վիղիդ՝ քեզի պահապան ,
 Նարօտ կապիլ է ծարէն տէրպապան .
 Օր օր օր , պալաս , օր օր ու նանի ,
 Իմ (այս անունին) քունը կը տանի :

Սափի հիւուններ կախել եմ ես ալ ,
 Նազար չես առնուլ , քճուն էղիր , մի լալ .
 Օր օր օր , պալաս , օր օր ու նանի ,
 Իմ (այս անունին) քունը կը տանի :

Ըս քանի՞ մօրըդ անբուն աչքովը

Անցելէ օրեր օրոցքիդ քովը .

Օր օր օր, պալաս, օր օր ու նանի,

Իմ (այս անունին) քունը կը տանի :

(Օրոցքըդ օրրիմ, օրով բոյ քաշիս,

Մըղկտան ծանով սիրտըս չի մաշիս .

Օր օր օր, պալաս, օր օր ու նանի,

Իմ (այս անունին) քունը կը տանի :

Վուն ալ քուն էղիր, ինձի ալ քուն տուր,

Սուրբ Աստուածամայր (այս անունին) քուն տուր :

Օր օր օր, պալաս, օր օր ու նանի .

Իմ (այս անունին) քունը կը տանի :

ՀԱՅՈՑ ԳԻՆԻ

Բաժակներ առնունք, եղբձրք,

Լէք լիք բաժակներ զինով,

Կարմիր ու ճերմակ զինին

Մեզ լինի անուշ համով :

Բերներիս տաններ անլախ,

Չէ՛ դա խառնած կամ խարդախ,

Նեկտար է և ո՛չ գինի,
Խրմենք, մեղ անուշ լինի:

Արսփսայ ջրով ցողած,
Հայոց արևով հասած,
Հայոց աղ ջրի է քաղել
Քընքոյ ձեռներով քամել:

Այս բերքն է Հայոց երկրին,
Հայաստան տընկած Նոյէն,
Անմահ երկնային գինին
Նա խմեց, երբ իջաւ Սարէն:

Այս անոյշ գինին խմողը,
Սրտէն թո՛ղ հանէ ո՛խը.
Ամենքս էլ ասենք ամէն,
Որ շատ տայ մեզի ամ Ին:

ՈՒՍԱՆՈՂ:

Երբ որ հողից մարդ դարձայ,
Երբ Աստուածանից հարցայ,
Թէ՛ ի՞նչ վիճակ ես ուզում:
Ասի՛ ուսանողութիւն:

Ըստուած ուզեց զարդարել,
 Ինձ գիտայ շորեր կարել.
 Ասի՛ էն դու կանանց տո՛ւր,
 Ինձ մի նըշանագրեստ տո՛ւր:

Կապտածըղի գըտակ տո՛ւր,
 Մէջքէս կապէ՛ հատու սուր.
 Մառանու մըս լաւ գինին,
 Թո՛ղ միշտ անպակաս լինի:

Իմ սիրելի նազելին
 Մնայ ինձ միշտ հաւատարիմ:
 Փըղշտացի ախոյեան
 Տե՛ս իմ սուրն է իմ պաշտպան:

Ո՛վ չի իլիլ ուսանող,
 Լաւ է, որ միշտ մընար հող,
 Քանց Աստուծոյ լոյս արևն
 Անասնոց պէս վայելէր:

Ո՛վ չի կոնծել երգելով,
 Ընկերաց հետ պաշուելով,
 Նա չըզխտէ ցնձութիւն.
 Եղո՛ւկ սրտին, վայ հոգո՛ւն:

Ո՛վ չի երդուել ընկերաց,
 Պաշտպան լինել Հայրենեաց,
 Աերջին արիւնը թափել,
 Հայրենիքը ազատել:

Մեզնից էնպէսն հեռանայ,
 Լոյս աշխարհից վերանայ.
 Թո՛ղ անասնոց կարգն ընկնի,
 Թո՛ղ մեր մէջ նա չի մըտնի:

ՈՒՍԱՆՈՂԻ ԿԵԱՆՔԸ:

Ուսանող ասածըդ մի երջանիկ մարդ է,
 Ձի նա միայն լաւ ապրել գիտէ.
 Շիշը գինով առատ,
 Քսակը փողից փարատ,
 Այսպէս ապրել մի՛թէ լաւ բան չէ.
 Փողից դարտակ ինքը, պարտքը մինչի շլինքը,
 Այս է գոված ու ազնիւ կեանքը:

Ուսանողի սիրտը սիրոյ էլ է տուած,
 Ինչպէս հրամայել է մեզ Աստուած.

Սիրուն աղջիկ տեսնել

Ու քամակից շնկնել,

Այս օրէնքով խիստ է արգելած .

Գըրել կարդալումը ո՞վ է մեղնից առաջ,

Գայ, մի կանգնի՛ մեր առաջ :

Սի. քանիսն են ասում («Գու խաղումն ու քէֆում,
Ի՞նչ շահաւէտ բաներ ես տեսնում») .

Այսպէս ասողները

Են լոկ տխմարները ,

Որք փողին են Աստծոյ տեղ սլաշտում :

Օր մի քէփովացած , օր մի իմաստասէր—

Այս Մովսէսն էլ բնաւ արգելած չէր .

Շօրրս խիստ նամակը ինձ միշտ տխրացնում է ,

«Ինչեր սովորել ես» հարցնում է .

Նաև՝ ուրիշ սրանից ,

Իսկոյն յետ Մեծ-Պասից

Մեղ դատաստան ահնդ սպասում է .

Բայց մի՛ վախիք , եղբարք , Աստուած մեզ օգնական ,

Ամենքրս էլ կ'իլենք բաւական .

Սիրուն աղբիկ տեսնել

Ու քամակից շնկնել,

Այս օրէնքով խիստ է արգելած .

Գըրել կարդալումը ո՞վ է մեզնից առաջ,

Գայ, մի կանգնի՛ մեր առաջ :

Սի. քանիսն են ասում («Գու խաղումն ու քէֆում,
Ի՞նչ շահաւէտ բաներ ես տեսնում») .

Այսպէս ասողները

Են լոկ տխմարները ,

Որք փողին են Աստծոյ տեղ սլաշտում .

Օր մի քէփովացած , օր մի իմաստասէր—

Այս Մովսէսն էլ բնաւ արգելած չէր .

Շօրըս խիստ նամակը ինձ միշտ տխրացնում է ,

«Ինչեր սովորել ես» հարցնում է .

Նաև՝ ուրիշ սրանից ,

Իսկոյն յետ Մեծ-Պասից

Մեղ դատաստան ահնղ սպասում է .

Բայց մի՛ վախիք , եղբարք , Աստուած մեզ օգնական ,

Ամենքըս էլ կ'իլենք բաւական .

ՈՒՆԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ՝

Ի՞նչ ես ջարդում անձրդ, էյ մարդ, ցաւերով,
 Գլխիդ բարդում գանձրդ անթիւ նաւերով.
 Արի՛, աղբէր, իմ խըրատին դու միտ զիր,
 Հոգս ու ջափէդ ա՛ռ . քեզանից ու յե՛տ զիր՝

Մերկ ու թեթեւ դու էս աշխարհ էկելես,
 Բեռան տակը մէջքըդ ինչո՞ւ . թեքել ես,
 Ժանդ արծաթի խաթրին դու . քեզ գերելես,
 Գեղին ոսկու սիրուն հոգւով մեռելես .

Գիպայ շորեր, անգին քարեր, գանձ ու գահ
 Ե՞րբ ես տեսել, որ մարդուս անեն անմահ .
 Նահախ պըտրում ես արծաթի մաղանը,
 Որ աժան է օխտը կազ . քու քաթանը՝

Լչսօր, էգուց քեզ կուգրկէ պատանքը
 Ու չի փրկիլ մահից ոսկին, ո՛չ հանքը՝

ԲԱԺԱԿ ՓՐԿ ՈՒԹԵԱՆ՝

Ըհնա մթնեց արևմուտքը Հրէաստանի աշխարհին,
 Պայծառ օրը տեղի տրւեց երեկոյեան խաւարին,
 Արեգական վերջին լուսով դեռ կը փայլէր վառ ի վառ
 Գրկած պատած այգիներով Ելէօնին սուրբ կատար:

Յերուսաղէմ— փառք հընութեան՝ լերանց վերայ հանգ-
 չում էր,
 Կարկաշելով Յորդանանը ափերի մէջ թաքչում էր,
 Մեռեալ-ծովը քրնաթաթախ աչերն ի վեր ամբարձած,
 Համարում էր անթիւ աստղեր՝ երկնից տեսքին զմայլած,

Սութը ինչաւ . . . տարածեցաւ գերեզմանի լըռութիւն,
 Ծագեց լուսինն ու լոյս տրւեց Գեթսեմանի այգիուն,
 Չիթենիի ծառերու տակ, հողի վըրայ տարածած,
 Երեք հողի խոր քրնելեն՝ դարդն ու հոգսը մոռացած.

Իայց ուրիշ քուն կաշկանդել էր համայն ազգին մարդ-
 կութեան,
 Խրուած թաղուած մինչի կոկորդ ճահիճի մէջ մոլութեան.
 Միայն Մինի սուրբ աչերից քունը հեռի էր փախչում,
 Ո՛չ խայթ խըղճի, ո՛չ աշխարանք նորա հողին էր տան-
 ջում:

Վա անմեղ էր. մոլութենին նա միշտ մընաց անհաղորդ,
 Լոկ մարդկութեան համար թափեց այսօր արցունք աչ-
 քից ջորդ.

Մահագուշակ սարսուռ ընկաւ նորա տրկար մարմինին,
 Երբ փրկութեան մարդկան ազգի բաժակ տեսաւ առա-
 ջին.

« Հայր, կուց նա, վիշտը հոգին իմ՝ ճըն շումէ շարաշար,
 Քանի որ կամ՝ պըսակ ու փուշ աչքէս անցնում են շար
 շար.

Կու գայ ժամը (Ես այդ գիտեմ) գառը կ'լինի ողջակէզ,
 Չի տրտնջալ իւր վիճակէն, կը խոնարհէ գլուխը հեզ:

« Միակ որդիդ պիտի մեռնի, որ ազգ մարդկան ազատէ,
 Անգոհ մարդը նորա գլխուն հայհոյանքներ կը թափէ.

Հայր, Հայր, ինձնից թող հեռանայ այս բաժակը դառ-
 նութեան,

Որոնց համար ես պիտ' մեռնիմ՝ բընաւ չաժեն փրկու-
 թեան.

Բայց թէ Որդուդ դառն մահը ազգիդ կուտայ նոր մի
 կեանք,

Նոցա անթիւ մեղաց համար լիցի արիւնն իմ փրկանք».

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ՊԼՏԿԵՐԸ :

Ինչո՞ւ լալագին աչքով նըխշած է
Տիրամօր պատկերը ժամումը կախած .
Ինչո՞ւ ձեռները խաչ կապած է,
Աչքերը դէպի երկինք ամբարձած :

Ինչի՞ է կարօտ, ի՞նչ է աղօթում .
Անարատ, անմեղ, սուրբ Աստուածածին,
Ասես՝ խօսքերը ջերմեռանդ սրտէն
Գընում են երկինք դէպ՝ առ սուրբ Որդին :

Նա հախ չի իջնում երկնառաք ցօղը
Ցամաքած, կոշտացած մեր երկրի վըրայ,
Նա հախ չի ծաղկում սևացած հողը, —
Այս են պաղատում աչքերը նորա :

Թէ որ անմեղը չաղօթէր իսկի
Իրա մեղաւոր աղբօրը խաթրին,
Երկիր կու ճաքուէր ահեղ ձէներով,
Երկին կուխռովէր վերից մեր գլխին :

Թէ որ արդարը չիներէր իրա
Չարչարող, տանջող, զալում դուշմանին,

Էլ ս՛վ էր մեզի փրկում ազատում,
Իսպառ կիլէին դժօխքի որդին:

Լապ՝ լաց իլիր, ծանր ա՛խ քաշէ,
Որբոց Մէր, պրեւաց մըխիթարութիւն,
Թո՛ղ քու արտասունքն վազին ջըրի պէս,
Թաք որ ցամաքի երկրէս շարութիւն:

Ք Ա Հ Ա Ն Ա Յ:

Լոյն ս՛վ է կանգնած ամբիոնի վրայ,
Դողդոջուն ձեռքերն երկինք ամբարձած,
Գըթառատ աչերն լի արտասունքով,
Բազմութեան ուշկը դէպի նա դարձած.
Որին ամենը հոշէ են անուանում,
Ծանօթ, անծանօթ՝ հաւասար յարգում,
Որի լոկ խօսքը օրէնք է նոցա,
Սրտի գաղանկքը նորան են յայանում:
Վահանայ է նա, քաւող մեղքերու,
Միջնորդ Աստուծոյ մարդկան ազգի հետ,
Հովիւ է անխոնջ Քրիստոսի հօտին,
Երկնաձիր դանձին նա է արթուն դէտ:

Երբ մենք թաթախուած Աղամայ մեղօք
 Եկանք այս աշխարհ լըցեալ ցաւերով :
 Ո՞վ սրբեց մարբեց մեր հին մեղքերը ,
 Ո՞վ մեզ սփոփեց իւր սուրբ խօսքերով :
 Կամ՝ երբ ժանախտած , ընկած մահճումը՝
 Մըտատանջ , անյոյս մահ էինք խնդրում ,
 Պանդխտի նրման ամենից թողած՝
 Ո՞վ մեզ առաջին հասաւ օգնութիւն .
 Կամ՝ երբ մոլորուած գառներու նրման
 Կոյր վազում էինք դէպի խորխորատ՝
 Ո՞վ արդեօք այն օր փրկեց մեզ մահից ,
 Գիւական զրբէն հանեց անարատ .
 Կամ՝ երբ մեզսալիւր աչքերըս բընաւ
 Չենք համարձակում երկինք ամրառնալ՝
 Որին կանչում ենք միջնորդ հաշտութեան ,
 Ումո՞վ յոյս ունինք թողութիւն ստանալ .
 Եւ կամ՝ ըզբաղած ունայն գործերով ,
 Մոռցել են Աստուած , կրօն , սուրբ հաւատ ,
 Ո՞վ է մեր տեղը մեր մեղաց համար
 Արտասունք թափում աչքէն յորդառատ ,
 Վահանան է այն և միշտ քահանան ,
 Մեր միջնորդ , հովիւ քաջ և աղօթիչ ,
 Որբոց հայր , եղբայր աղքատ մութացկին ,
 Արտասուաց սրբող , յանցանաց քաւիչ :

Ե՛կ պատուենք, եղբա՛րք, այդ սուրբ քահանան,
 Սիրենք միշտ նորան մանկական սիրով,
 Որ ամբողջ գիշեր իւր որդոց վերայ
 Պատրաստ է հրսկել անքուն աչքերով:
 Նա բոլոր կեանքը զոհեց մեզ համար,
 Չուզեց փառք, պատիւ, զբօսանք աշխարհիս,
 Քանց սուրբ քահանան էլ ո՛վ է կարող
 Արդեօք մեզ համար լինել հայր բարի:

ՏԱՊԱՆԱԳԻՐ

Մ • Բ • ՄԱՆԿԱՆ •

Հազար երանի քեզ, մանուկ ամբիժ,
 Որ շուտ հեռացար դու այս աշխարհից,
 Ուր վաղուց ի վեր ունի բնակութիւն
 Անմեղութեան հետ մօլի շարութիւն:
 Բայց այն ո՛վ գիտէ՝ քեզ ի՞նչ էր սպասում
 Փրշոտ, տատասկոտ այս մեր աշխարհում:
 Մի՛թէ յաւիտեան պիտի մընայիր,
 Հանգիստ գրկի մէջ քու մօր սիրալիր,
 Կամ թէ՛ յաւիտեան քեզ պիտի ժլպտար,
 Գարնան վարդի հետ այս օտար աշխարհ:

ԽՐԱՏ ՀԱՅ ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ՝

Ղեկ չի գրրած՝ առաջ դու լաւ միտք արա,
 Ո՞վ է խեղճիդ գրուածները առնողը.
 Յետոյ՝ և այն մասին փոքր ինչ հոգս արա,
 Որ քեզ սիրէ քու յարգելի կարողը:

Ղու այս երկու հանգամանքը լաւ յիշէ,
 Քու քանքարի վերայ շատ յոյս մի՛ դնիլ,
 Եղի՛ր թէկուզ Խորենացի, Եղիշէ, —
 Չըսիրելով քեզ՝ գրքերդ չեն գընիլ:

Ղրքիդ մէջը պարսաւանք մի տալ Հային,
 Հայը խըրատ (թէև) խելոք ատում է.
 Մի՛ ծիծաղիլ նորա տխմար գործերին,
 Որ նա աւանդ հօրենական կարծում է:

Սի՛ դու Հային իր խոր քընէն արթնացնիլ,
 Բարոյական քունը նորա անուշ է.
 Կամ անցեալը նորա առջև մի՛ յիշիլ, —
 Այդ անցեալը նորա աչքին սուր փուշ է:

Ղովէ՛ նորա այն սըխրալի արարքը,
 Որ խեղճ հայը երազումն էլ չի արեւլ,

Նորա ամօք բնութիւնը ու բարքը,
(Սուտ պարծանքը հայերի խելքն է տարել),

Վրէ՛, թէկուզ լեզուտ լինի սանսկրիտին,
Հայը շատ ուշք կարգացածին չի դընում.
Նա լըսում է մի քանիսի դատմունքին,
Թէ ի՞նչ կերպով պարոն Օհանն է դատում:

()Հաններն են Հայոց դատմանց փորձաքար,
Որոնց խօսքը ու վըճիւր անփոփոխ
Միշտ մընում են նոցա համար դարէ դար.
Օհաններին քեզ սիրել տուր, խեղճ գըրող:

Ը,յդ երկնաձիր քու քանքարը ի՞նչ օգուտ,
Թէ խօսածըդ անապատի բարբառ է.
Հայի համար քու ասածը խիստ է մութ,
Նորա սիրտն էլ քու զգացմանցը սառ է:

Սո՛ւտ ըսփոփանք, թէ դու կ'ասես, որ մի օր,
Նա կըսթափի իր դարևոր խոր քընէն,
Թարմ զօրութիւն հոգու մէջէն ու կեանք նոր
Պիտի վազին երբէք նորա երակէն:

Եւ դո՛ւ, պովէտ, ընկճուել ես, վըհատել,
Երկինք թողած՝ երկիրումն ես քարշ գալի,

Սիրելի զիտես, զիտցիր դու ատել,
 Ինչ որ հոգիդ վըկայում է ատելի:

Դու նրմանիր ազատասէր թռչնակին,
 Որ երգում է անանձնասէր յոյսերով:
 Ինչո՞ւ ձիրքը քու երկնային ու հոգին,
 Ջրաղացնում ես երկրի շնչին գործերով:

ՄԱՅՐԱ-ՔԱՂԱ-ՔՈՒՄ ԿԻԹԱՆԾ ԼԱՅ ԱՂԱԶԻԿ:

Շուշան՝ շուտով դէմքըդ ծածկէ, ձիւն դու՝ թուիր
 մըրոտած,
 Տես, սիգածեմ ման է գալիս Հայ աղջիկը մեր կրթած.
 Վարդի գոյնը ужѣ не въ модѣ: то-ли дѣло блѣд-
 ный лиць!
 Այստեղումը блѣдный են զիսի՝ համ աղջկունք, համ
 կնանիք.
 Ինչ է գաղտնին блѣдныйութեան — այդ յայտնի չէ ոչ
 որին,
 Միայն կ'ասեն, որ շատուց է կաւիճ'ն ունի բարձր զին:

Առաւօտ է. մեր աղջիկը հայլից չի հեռանում,
 Նորա ծընողք այնօր ճաշի ցարձեցն էն սպասում.
 Գարձեցն է, լաւ միտք արէք, Հայ չէ, անշնորհ ու
 սղէտ,
 Գարձեցն է՝ փայլուն շորով, ուսին դըրած ՅՈՒԼԵՏԵ.
 Տուն կըմանի, գլուխ կըտայ այնպէս սիրուն, շնորհաշուք,
 Որ մեր կրթած Հայ աղջկայ սիրտը կ'անէ ԿՐԵՒԿԵ-ԿՐԵՒԿԵ-
 ԿՐԵՒԿԵ!

Էնտուր համար նա հայլից օրն 'ի բուն չի պուկ գալի,
 Գարձեցնին դուր չի գալը խիստ է նորան ըզգալի:
 Ո՛չ լոկ դէմքով պիտի դուր գայ, այլ և անուշ խօսքերով,
 Ի՞նչպէս, ի՞նչկերպ, դուք կը հարցնէք, այդ էլ չըզիտէ
 ոչով:

Բարձի տակը պահած ունի նա George sander romanը,
 Գիշերները մօրից թարուն կարդում է մինչ չորս ժամը:
 Անհատական այդ աղբիւրից նա քամում է անդադար
 Սիրոյ զգացմունք, սիրոյ խօսքեր—կանանց սրտին մըխի-
 թար:

Նա գըտաւ իր ԻԴԵԱԼԵՐ, այսօր ճաշին կըտեսնէ
 Նա իւր անտես սիրահարին, ում որ սիրտը տուել է:

Հայոց աղջիկ, Հայոց աղջիկ՝ գնա՛ առաջ, մի վախիլ,
 Блѣдный դէմքըդ, շինծու խօսքըդ ովի՞ն ասես չնն
 խաբիլ:

Гвардеецѣին դուր չես գալի, — Ի՞նչ ամսասանք, ի՞նչ վրնաս,

քեզ սիրահար гусарь, улань, артилеристъ կ'ունենաս:

Դու փորձ փորձէ նորից դուր գալ, անոյշ ժպտան ու խօսէ,
 քրսան մէկըդ արդէն մօտ է, տնս, առաջիդ մեծ փոս է,
 Բայց մի թողնիլ դու Georg sandeին, անգլիոյ մ'ուրանալ:

Թէ ոչ ջահիլ, գոնէ ծերուկ կ'առնու քեզ Ռուս генералъ.

Բայց զգուշացիր դու Հայերից, զին չեն դնիլ, չեն սիրիլ
 քեզ, ինչպէս դու ցանկանում ես. դու քեզ Հային մի մատնիլ:

Փորձ փորձեցիր ու դուր չեկար ոչ уланѣին, гусарѣին,
 քրսան հինգըդ մօտենում է. Հայ աղջիկ՝ վայ քու հային:
 Հայոց աղջիկ, Հայոց աղջիկ, գնա առաջ, մի վախիլ,
 Блѣдный դէմքըդ, սիրուն խօսքըդ ովին ասես չեն խաբիլ:

Տարիներըդ ահօս ձրգեց քու շնորհալի երեսին, —

Վրնաս չի կայ, — подругներըդ դորա համար ճար ունին
 երբ որ տանն ես՝ մի հրամայիլ տղոց քեզի մօտենալ,
 Դուրս զընալիս անգլիոյ ձրգէ՛ դու կրկնածալ հաստ
 ВУЗЪ,

Հարցնողներից ու շի ու շով ծածկէ՛ տարիդ ծընընդեան,
 Ու ամենին հաւատացուր, որ տասնութ ես տարեկան:

ՄԱՅՐԱՒԱՂԱՔՈՒՄ ԿԹԱԾ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ:

Տեղը եկաւ՝ Հայ է նա, տեղը եկաւ՝ այլազգի,
 Իրօք ո՛չ այդ և ո՛չ այն է, այլ ծընունդ մի նոր ազգի.
 Հագնելում է նա միշտ en grand, ման է գալիս à la
 chique
 Ճաշ է ուտում, ո՛ւր էք կարծում, chez Dussot կամ
 Dominique.
 Կարդում է նա Morning, Debats, ոչ Բազմալէս, ah!
 fi, done!
 Ֆրանսերէն էլ կոտրատում, Հայերէնն է movais ton.
 Չարթում է նա ուղիղ մէկին, անկողնի մէջ [Թէյ խը-
 մում,
 Նախաճաշիկն է երեքին, Գաղղիացի պանդոկում.
 Վեցին քառորդ ճաշի ժամ է շնաշխարհիկ մեր Հային,
 Ո՛չ [Թէ ստիպուած է այդ անել, այլ որ վերան շատ խօսին:
 Ուշի ուշով հետևում է Պետերբուրգի լուրերուն,
 Դերձիկից էլ ճիշտ տեղեակ է новомодный շորերուն,
 Թէև զուրկ է մուզիկայից, բայց опера սիրում է,
 Бозіоի անուշ ձէնից նորա խելքը գընում է.
 Պինդ խօսում է, ինչ որ կանխաւ feuilletonումն է
 կարդել,
 Խօսքով աշխարհ կործանում է մեր պարօնը անարգել.

Նէպիր, Գունդաս ու այլ անձինք են նիւթ նորա զըրոյցին,
Պախարակում է Hugoին ու սիրում է Գիկէնսին:

Նա սիրում է, նա ատում է ո՛չ սեպհական իր խելքով,

Նա խըմում է, նա ուտում է ո՛չ իր բերնի ճաշակով:

Նորա խելքը feuilletonն է, քրէստ-կուրանտն է ճաշակը,

Ու Գիտութեանց ճեմարանը է որ ասես պանդոկը:

Քանի տարի քաշէ գալիս Պետերբուրգում այս կերպով,

Ու յետ դառնում իր հայրենիք, դատարկ խելքով ու
ջիւրով:

Այնուհետև պահանջումնքը նորա մեծ են անհեթեթ,

Միայն ինքն է խելօք, գիտուն, իսկ այլք կոպիտ ու տը-
գէտ:

Այդ ինչ զարմանք, որ յիմարը ուզէ պատիւ իր անձին,

Նա յիմար է, որ անարժան տայ պատիւը յիմարին:

Բընութենէն խելազուրկին Պետերբուրգը խելք չի տալ,

Մեծ յունար չէ՛ փողոցներում աննըպատակ միշտ ման
գալ:

ԱՆՎՆԱՍ ՄԱՐԳ:

Հետևելով միշտ օրինաց աշխարհի,

Ես կեանքումըս մարդու վնաս չի արի:

Արժանացայ մեծ մեծ պատուոյ ու փառաց,

Որ միմիայն նպատակն էր իմ կենաց:

Տունըս առատ ազգի ազգի ուտեստով,
 Սնդուկներըս լի թանգագին ըզգեստով
 Ծառաներըս մունջ, միշտ հըլու հրամանիս,
 Անպակաս էր ոսկի, արծաթ գրպանիս:

Բայց ո՞վ տեսաւ երկրիս վերայ անփուշ վարդ,
 Այսպէս յաւերժ փառքով լըցեալ չի կայ մարդ,
 Այո՛, հասան ինձ էլ օրեր դառնագին,
 Բայց 'ի զուր, զի յանցաւոր չէր իմ հոգին.
 Ես մընացի Տիրոջ կամքին հընազանդ,
 Աղօթելով տիւ և զիշեր ջերմեռանդ.
 Հետևելով միշտ օրինաց աշխարհի,
 Ես կեանքումըս մարդու վնաս չի արի:

Մի օր ծառաս կոտրեց իմ մեծ հայելին,
 Որ կ'աժեճնար քիչ քիչ հազար ֆեօրին.
 Ես չասացի նորան խօսքեր անվայել,
 Այլ ստիպեցի վեց ամ ձրրի ծառայել.
 Այս զիպուածը նորան խրրատ կըլինէր,
 Թէ որ մինչև եօթներորդը նա ապրէր.
 Հետևելով միշտ օրինաց աշխարհի,
 Ես կեանքումըս մարդու վընաս չի արի:

Մի օր եկաւ իմ մօտ մի խեղճ պատանի,
 Խնդրեց, որ ես զընեմ նորան մի բանի,

Խիստ շափաւոր էր թըշուառի խնդրածը,
 Բայց էն տարի շատ թանգագին էր հացը.
 Չընդունեցի. նա էլ գընաց ջուրն ընկաւ.
 Ափսոս տըղայ, որ նա էդպէս շուտ մեռաւ.
 Հետեւելով միշտ օրինաց աշխարհի,
 Ես կեանքումըս մարդու վընաս չի արի:

Մի օր տեսայ մի ալևոր մուրացկան,
 Որ վնց տարի առաջ այգիումն էր վարձկան.
 Խօշքէշ արի հետը, սիրով խօսեցի,
 Սրանից սափայ՝ վո՞նց է քէֆըդ, հարցուցի.
 Բայց նա յանկարծ ինձնից խնդրեց մէկ մանէթ,
 Ես զարմացայ սաստիկ ու շուտ դարձայ յետ.
 Հետեւելով միշտ օրինաց աշխարհի,
 Ես կեանքումըս մարդու վնաս չի արի:

Մի օր որդիս իրա կամքով, անհրաման.
 Սընդուկիցըս հանեց հինգ թէ վնց թուման,
 Ես խմացայ. վըրայ հասայ բռնեցի,
 Չեռքը կապած դատաւորին մատնեցի.
 Շատ չի անցաւ, վախից խեղճը թոյն կերաւ.
 Ահա՛, էսպէս միակ յոյսը իմ կորաւ.
 Հետեւելով միշտ օրինաց աշխարհի,
 Ես կեանքումըս մարդու վընաս չի արի:

Իմ Շուշանի սիրտը կըպաւ Օհանին .
 Էդ Օհանի ծընողք չունքի խեղճ էին ,
 Ես Շուշանիս տուի հարուստ քօռ Գօգուն ,
 Որ համբանքով չգիտէր չափը իր ոսկուն .
 Բայց քամբաղդ էր ծընած օրից խեղճ Շուշան ,
 Վեց ամիսից մըտաւ թաց . սառ գերեզման .
 Հետեւելով միշտ օրինաց աշխարհի ,
 Ես կեանքումըս մարդու վնաս չի արի :

ԱՂԷՆ ՏԱ՞ՆՆ Է :

Օարմանք բան է , հէնց գիտենաս ,
 Աղէք տանը չին նըստում .
 Իսկի չելաւ վուր մի գըտնիմ
 Աղալօին իր տընում :

Մի՛ արմընա , պարուն Սարգիս ,
 Էս աշխարքի աղաթին ,
 Իշխանք , գանա , դու խաբար չի՞ս ,
 Վուր քասիրին կու ատին :

Ա՛ռ օրինակ , թէ մեծավուր ,
 Ապալետնիրը ուսին ,

Գայ դրրան մօտ, Տարցնէ աղին,
«Տանն է».—տանն է, կօսին:

Արրա էղնից մի փէշաքար,
Էլի էն նօքրին Տարցնէ.
«Տանն է աղէն».— կընծին տալով
Խեղճին իսկոյն դուս կօնէ:

Թէ աղի մօտ լաւ շուրերով
Կուգաս՝ տանը կու գրթնիս.
Վայ թէ չուխէզ Տընացած է,
Լաւն էն է, տուն չի մըտնիս:

Թէ սալօսով աղջիկ պարոն
Կու գայ՝ թող ներս Տրամայէ,
Թէ զաթիպով պառաւ Չալօն
Հարցնէ կօսին տանը չէ:

Թէ վուր ձեռիդ քիսա բընած,
Պարոնին փուղ բերիլ իս,
Փառք ու պատուով ներս մըտնում իս,
Գլխի վըրայ տիղ ունիս:

Թէ դուքանդար իս, Տիսարով
Փուղի էղնից իս էկի,

«Տա՛նն» աղէն». կօսին—հալա
Ժամիցը տուն չի էկի:—

Ես է հիմիկուայ աղաթը—
Կ'ուզիս ջիգրից տըռաքի՛,
Թէ քասիր իս, ջուրը ընկի՛,
Թէ խօջա իս՝ տուն մըտի:

ԹԻՖԼԻՉԻ ՔԷՓ:

Ի՞՞նչ սիրում իս թամաշա,
Պըտիս տեհնի քաղքումը,
Ի՞նչ ին անում համաշա
Մարդիկ իրանց քաղչումը:

Օ՛ալապատիկ ծառի տակ
Միր լոթիքն են նստոտել .
Տկճորնիրն ու խելադէք,
Իրանց բոլոր մօտ արել:

Մին մինի կենաց ին խմում—
Մեռելոց ու կենդանեաց,

Մին մինի բողազն ին խրում
Շամփուրներով խորոված :

Հազար-փեշէն լի գինով
Կըկըլացնում, խըմում ին,
Տիկը բռնած պինդ ձեռով,
Իսկի ասիս՝ թողնում ին :

Քաչալ գըլուխ զուռնաչին
Հառալօ է փըչում,
Տիմպ լիպիտօն լըսողի
Ղուղն ու ականջն է տանում :

Սեր պատուելի քաղքըցու
Ըչքը ճակտին է թըռել,
Դամաղին կըպել լեզուն—
Է՛լ չի ուզում նա լըռել :

Քաղքըցու գողալ քալին
Մարդիցը յետ չէ մընում,
Չեռին առած մինձ կօվղին,
Զօռ է տալի կախէթուն :

Վրըմբացնում է դահիրան
Իրս փափուկ մատներով,

Պար է գալի լեզգիներէն,
Աղունակի ոտներով:

Լյաթի՛ Կիկօն Զուլօին
Քրնաթաթախ զըռում է,
Էնթի՛ Վանօն Զալօին
«Էրթի քալին» մըռում է:

Լյա ին անում համաշա
Մարդիկ իրանց բաղչումը,
Թէ սիրում իս թամաշա
Պըտիս իլի քաղքումը:

ՕՐՕՐՔ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ՝

Վրնէ՛, քրնէ՛, իմ հայրենիք,
Իմ կաթողին Հայաստան,
Ես քեզ օր օր կ'ասեմ մեղմիկ,
Որ չըզարթիս անգուման:

Վանի՞ դարեր այդ խոր քունը,
Քեզ կաշկանդել, կապել է,

Քրնի սերմանք, ասես, Մորիէն,
Լոկ քու վըրայ թափել է:

Եւ ինչ զարմանք. ազգ ու ազինք
Միշտ լաւակամ քեզ համար,
Քունրդ վրդովել չուզելով՝
Օրօրում են անդադար:

Վեզ . . . թուր ձեռք բռնած,
Մարդ չի թողնում քեզի մօտ.
Թէ մօտ եկան՝ դարձեալ չէ՛ փոյթ,
Ունի շատ ուումը, շատ վառօդ:

Որ աչքերըդ չի խտտղեն
Վառ շողերը արեզին՝
Ընթափանցիկ ու մեծ ասպար
Ունի բռնած իր ձեռքին:

Կամ թէ՛ անուշ քրնիդ խափան
Զինին նաև քու որդիք,
Ըսպառազէն պահադաններ
Նոցա վըրայ կան հերիք:

Թէ ճիշտ բառնան՝ այն ժամանակ

. . . . .

Այդ պատճառաւ հէնց քու որդիք
Ե՛ւ երկչոտ են, և՛ զգաստ:

Ըրդ՝ դու ննջէ՛ ծանր քընով
Ու մի՛ զարթիլ շատ դարեր.
Պարտքն աշխարհի դու տուել ես,
Կատարել ես շատ բաներ:

Ունիս քաջեր (թէև մեռած),
Ունիս գրքեր անհամար,
Սիրալի գործք քու զաւակաց
Կ'անցնեն, կերթան դարէ դար:

Ըստուածախօս քու լեզուն է,
Ծոցդ՝ Դըրախտ երկրաւոր,
Նոյայ սերունդք են քու որդիք,
Դէ՛հ, Հայաստան իմ, օր օր:

Երբեմն դու խիստ լաւ կ'անես
(Այս քեզ խրատ իմ բարի,
Հաւատացիր, սրտով բաղձամ,
Որ այդ ճշդիւ կատարի):

Թէ սեպհական զաւակներիդ
Տաս խըրատներ մայրական,

Որ կործանած իրանց գահը
Վերականգնել չի ջանան:

Շուտ շուտ զրկէ քարոզիչներ,
Սևագրլուխ, միքաւոր,
Որ յորդորեն ապրել նոցա,
Թէև ստրուկ, բայց անդորր:

Խաղաղասէր կեանք քարոզին,
Մեծ մեծ յոյսեր երկնային,
Ազնիւ զգացմանց ցընորք ասեն,
Անօգտաւէտ բընաւին:

Չի հասկանան վախճան կենաց,
Կոյր են եկել՝ կոյր երթան,
Կրօնքն էլ ինչպէս հարք կը մեկնեն,
Նորա պնակէս հասկանան:

Սաքուր կրօնն է, ասեն, պասը,
Ժամուց տալը յարգոյ հարց,
Կուչտ ուտելը, ճոխ ապրելը—
Այս է վախճան մեր կենաց:

Վիւրահաւան մեր Հայերը,
Բարի խրատը լըսելով՝

Ձեն վըղովել, ու քեզ կուտան
Լաւ կշտանալ խոր քընով:

Գէ՛հ, իմ պատաւ մայր Հայաստան,
Քընէ՛ անոյշ ու անդորր.
Այսպէս յաւէժ քեզ կը կտրդան
Ազգ ու ազինք օր օր օր:

ՀԱՅ ԵՒ ՀԱՅՈՒԹԻՒՆ:

Ո՛վ է Հայր. մի՛թէ նա է, որ խօսում է հայ լեզուով,
Եւ կամ՝ որի մականունը յանդամ է Կոնստանտինով,
Որ ուտում է ամենայն օր ճաշին տօլմա ու փըլաւ,
Կամ՝ պարծանօք միշտ հագնում է Հայի գըղակ ու հա-
լաւ:

Ո՛վ է Հայր. մի՛թէ նա է, որ գընում է Հայի ժամ,
Ու տարէնը հողորդվում է խիստ սակաւից՝ չորս անգամ,
Որ կեանքումը պաս չի կերել, ծոմ էլ պահում է նոյնպէս,
Յօրանջելիս խաչ է կնքում բաց բերանն ու երես:

Ո՛վ է Հայր. մի՛թէ նա է, որ տեսնելիս տէրտէրին
«Օրհնեա՛ ՚ի տէր» պատրաստ ունի ամեն բոպէ իր բերնին,

Որի համար մեծ ամօթ է, նաև մեղք է մահացու,
թէ Զատիկի թաթախանքը չուտէ թերխաշկարմիր ձու:

Չէ՛, սիրելիս, աղգութիւնը չէ՛ արտաքին արարմունք,
չայ ծընելի անգամ չի տալ քեզ հայութեան իրաւունք,
Ու՛ է կամ եւ մահանունիդ վերջի վանկի մասնիկը,
կարմիր ձուով կամ թէ անձու կատարում ես Զատիկը:

Քաղա-փաշա կամ թէ բորչէ ամեն օրուայ կերածըդ,
Սեռտուկ, պայլտօ կամ թէ շուխայ է վրայի հագածըդ—
Ողջը մին է. ծէսով չես տալ աղգիդ վնաս կամ օգուտ,
Տեղը մընայ աղգութիւնը, անդ նաև վարձ չէ հոգուդ:

Թէ դու չայ ես՝ հայութիւնդ պիտի յարգես անպատճառ,
չպատանը պիտի լինի յուսոյ աստղ քեզ համար,
Օտարինը դու մի՛ ատիլ, մի՛ էլ սիրիլ կու բօրէն,
Բայց քու շայի օգուտները միշտ վեր դասէ ամենէն:

Լ՛րուեստ, ուսում, շքեղարուեստ տարածէ՛ շայ աղգի
մէջ,
Բայց բունութեամբ միշտ հեռացուր նորա մէջէն կրօնի
վէճ:

. . . . .
. . . . .

ԹՎՈՂ, սիրելի, այդ խնդիրքը, աչքըդ դարձուր դէպ
 Տարաւ,

Բիւր բիւր հոգիք դու կը տեսնես կորած գորա պատճա-
 րաւ.

Բայց մինչ պսօր այդ խնդիրքը մընացել է անվըճիւ,
 ԹՅՂ խելքովդ աշխատումես քակել անքակ այդ կնճիւ:

Սիրէ՛ ազգըդ ո՛չ լոկ խօսքով, սիրէ՛ ինչպէս քու անձը,
 Նորա օգտին, թէ պէտք լինի, զո՛հէ՛ բոլոր քու զանձը.
 Մի՛ խնայել կեանքըդ անգամ, արիւնըդ բեր նորան զո՛հ,
 Ո՛չ այն յուսով, որ քու ազգը իսկոյն լինի քեզի գո՛հ:

Խտակ սէրը չի պահանջում ամենեին տրոխտուր,
 Թէ տուածը յետ առնուի՝ դորան կասնն առուտուր.
 Բայց վա՛յ նորա որ անըզայ են իւր ազգի վիճակին,
 Հազա՛ր անէծք նոցա վերայ, երնե՛ կ շան պէս սատակեն:

Թէ՛դու Հայ ես՝ գիտե՛ս արդեօք ո՞վ էր ազգիդ նախահայր,
 Ո՞ր տեղ, ո՞ր կողմ նա ընտրել էր ազգին համար Հայ աշ-
 խարհ:

Վ՛անի՞ տարի անկախ մընաց Հայը օտար ազգերից,
 Ի՞նչ էր պատճառ, որ նա ընկաւ իր առաջուայ փառքերից:

Ո՞ւր ցրրուեցաւ քու խեղճ Հայը, ունի՞ այժմ օգնական,
 Կա՞յ մի հնար, միջոց կամ յոյս նորա կրկին նորոգման.

Թէ կայ հընար՝ դու պարտաւոր ես անձրդ ազգիդ զո՛հ
անել,

Խիստ կըտըտանք, սաստիկ տանջանք, սովու ծարաւ
միշդ տանել:

Ղու պատրանստ ես թողնել կայքըդ, ծընողք, եղբարք,
սիրական,

Սիրելւոյդ տեղ կրծքիդ սեղմել միշտ մահառիթ հըրացան.

Դու պատրանստ ես անվախ երթալ թշնամիի սուրի դէմ,

Սարսափելի մահըդ տեսնել դու կարո՞ղ ես ծաղըադէմ:

Լ՛յդ ժամանակ քեզ Հայ կ'ասեմ . . . . .

. . . . .

Բայց թէ փորըդ տօլմաններից, կամ փըլաւից տըռաքի,
Հաւատացիր՝ ուտելովըդ օգուտ չես բերիլ ազգի:

ԳԱՆԳԱՏ ԲԱՂԴԻՆՆ՝

Լ՛յ իմ չար բաղդ, քեզ ի՞նչ ասեմ, արդեօք քեզ ի՞նչ
անուն տամ,

Թէ կոյր ասեմ՝ իրաւ կոյր ես, բայց այդ դեռ չէ բաւա-
կան,

Դու անմիտ ես, դու յիմար ես, նախանձուտ ես չափա-
զանց,

Դու աստուած չ'ես, ինչպէս կոչեց քեզ Հին դարը դիւ-
ցազանց.

Կոյր է և քու թշուառ կեանքը և այդ պաշտօն տըռողը,
Ո՛չ բաղդ, այլ աղը քեզ չէի տալ՝ պարարտացնել կոչտ
Հողը.

Այդպէ՞ս խրղճով կատարում ես Արամազդայ պատուէրը
Ա՛խ թէ ի՞նչեք նա երկնիցը, տեսնէք առատ հունձերը
Քու այլանդակ սերմնացանին, էլ ի՞նչ սուր սուր նա սը-
լաքներ

Պիտի շաղ տար քու գըլխին . . . . .

Քեզ շատ անգամ՝ ես տեսել եմ երազապինդ աչքերով,
Կոյր ես արդեօք, թէ՞ գիտութեամբ ման ես գալիս այդ
կերպով.

Բայց կ'ուզէի, որ դու մէկ օր հանգամանքէ ըստիպուած
Այս աշխարհը ծայրէ ի ծայր մէկ ժուռ գայիր աչքաբաց.
Ի՞նչ ահարկու տեսարաններ պիտի բացուէր քու աչքին
(Յընորամիտ արբովըդ լի են երկիր ու երկին).

Կըտէսնէիր մօլի վազրեր հովիւ դըրած հօտերուն,
Նենգ աղուէսների, անյագ գայլեր միշտ անպակաս մօտե-
րուն.

Կըտէսնէիր դու ժիր մեղուաց բունը՝ արջի քանդելը,
Բիւր մի անմէղ միջատների հացը՝ ծոյլի ուտելը.

կըտեսնէիր դու վարուժան մենակ վճռւ վճռն կարդալիս—
 նա իր սիրուն աղունակի կարծիկ կեանքիկն է լալիս,
 Ամպի մէջէն վէր սըլացաւ սըրաչ շահէն դէպի ծառ,
 Բռնեց սիրուն աղունակին, անխիղճ արար շորս պատառ,
 Թողնենք մի կողմ անբաններին՝ բանականի մէջ մտնենք,
 Նոյն զըկանքը, նոյն նեղութիւն, անշուշտ, և հոն կը-
 գտնենք.

Տես դու, թշուառ հողագործի գարնանային վաստակը—
 Լափլիղեցին մարախները ցորնու նորածիլ հասակը.
 Գորա ներհակ՝ նաւահանգիստ մըտաւ նաւը փարթամին,
 Ո՛չ մի վնաս չի հասցրուց նորան ուռուցիկ քամին.
 Տես այս խղճուկ իմ կտրճիս— առոյգ, պարկեշտ ու զի-
 տուն,

Բայց հօրական փող չունենալով՝ հաճելի չէ՛ ամենուն.
 Սորան հաւասար չեն յարգում իշխանին կամ հարստին,
 Բացէ ի բաց հնանում են, որ սորա մօտ չի նըստին,
 Այլ նստում են նորա մօտը, որի ջիբը ոսկի կայ,
 Չեն ամաչիլ աստուած ասել հարստին՝ թէ խօսքի գայ. . .
 Ասա՛, խնդրեմ, ինչո՞վ մեղաւ այն խեղճ, զիտուն պա-
 տանին,

Մի՞թէ աղքատ աշխար՝ գալը մարդիկ յանցանք համարին
 Դըղմա գըլուխ իշխանորդին ինչո՞ւ ի վեր դասեցաւ.
 Սոկրատէսի արդեօք լեզուվ յանկարծակի խօսեցաւ. . .
 Ահա այսպէս չարութենով լցելես դու աշխարքը,
 Մի՞թէ չես գալ սարսափանքի տեսնելով քու արարքը՝

ՓԼՓ Ե՛ ԸԼԷ-ԶԼԴԵ՛:

Փռանդի փափը խիստ փողփոր է,
 Վեհարանը փառաւոր է.
 Լաւ գինիի շատ սովոր է,
 Նետայի՛՛ ես փափ ՚լէի՛:

Ս՛՛՛՛՛ մէ, կըրիմ փափի գլուխը,
 Անկնիկ ի՞նչ իմ անում փուղը,
 Լաւ է ուտիմ հաց ու սուխը,
 Քանց անկընիկ փափ ըլիմ՛:

Ը՛՛՛, Շահ-զադի կեանքը լաւ է,
 Կերածը նուշ ու փըլաւ է
 Կնկտերանց թիւը անբաւ է,
 Թողէք որ Շահ-զադա ըլիմ՛:

Խուղիմ գլուխը Շահ-զադին,
 Լըսելով Մահմադի խրատին
 Գինին իսկի չի դնում բերնին,
 Բաս չուզացի քու Շահ-զադին՛:

Սաթօ՛, կռացիր իմ ճըտին,
 Որ ջանը դուղ ընկնի փափին՛:
 Հազար-փէշումն ածէք գինին՛:
 Որ էրվի սիրտը Շահ-զադին՛:

ՄՈՒՐԱՑԻԿ ԿԻՆ՝

Հուրտ է օրը, ձիւն է գալիս սև ամպերէն սաստկագին,
 Եկեղեցու դրրան կանգնած՝ աղօթում է մի խեղճ կին.
 Էին հալաւը չէ պաշտպանում խեղճի մարմինը ցրտէն,
 Չեռքը ձրգած նա մուրալով հաց է խնդրում ամենէն.
 Ամառ, ձրմեռ նա գալիս է խարխափելով պատէ պատ,
 Դրրան շէմքը սուրբ տաճարին Ասաուածամօր անարատ.
 Կջր է աջօք, եղճիկ նորա, լըյսն արևու չէ՛ տեսնում.
 Ա՛խ, գրթացէք նորա վըրայ, ողորմու թիւն է խնդրում:

Ի՛այց դուք գիտէք ո՛վ էր եղել թշուառական այս կինը,
 Որի գէմքը արդ խամրած է, զազըելի է մարմինը.

Սա թատրօնի մի օր հրաշքն էր, քաղաքացոց սիրելին,
 Մարդ չի կար որ չի զմայլէր դորա սրտառու ձայնին.
 Երիտասարդք, ծերք և կանայք՝ մէկ ժպտալով, մէկ լալով,
 Ապշած էին դորա խօսքին, դիմաց գեղին նայելով.

Ա՛խ, քանիսին անուշ երազ տուած կայ դա իր կեանքում,
 Այժմ տեսէք, ձեռքը ձրգած՝ ողորմու թիւն է խնդրում:

Վ՛անի՞ անգամ սա թատրօնէն արտորալով դուրս գալիս,
 Երբ որ կայտառ երիվարբը կառքը առած տանելիս,

Օգր լցուած աղաղակով այն ապշեցած բազմութեան՝
 Շուք ու հռչակ պարգևում էր դորա փառաւոր անուան.
 Իսկ տարփաւորն ըսպասելով դորա դրբան անհամբեր,
 Երջանիկ էր, եթէ շրթէն թեթե ժրպիտ մի քաղէր.
 Իշխանն հըլու սորա ձայնին, հրամանին էր ըսպասում,
 Այժմ սորան լըսող չի կայ, թէ՛ և մուրալ չէ դադրում:

Ի՛այց, աւա՛ղ քեզ վիճակ մարդկան, մի օր բաղդի կցր
 կամքէն

Տրկարացած՝ զըկուեցաւ քաղցր ձայնէն ու աչքէն.
 Այնուհետև անտուն անտէր ման է գալիս մուրալով,
 Քըսան տարի այդ վիճակում ես տեսնում եմ միշտ լալով:
 Երջանկութեան խր օրերը սորա ձեռքը զըթառատ
 Լիարերան միշտ օրհնել են թշուառ, հիւանդ ու աղ-
 քատ.

Բայց այդ ձեռքը, որ ոչորի գութ ու խընամ չէր մերժում,
 Այժմ այլոց զըթոյն կարօտ՝ ողորմութիւն է խնդրում:

